

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Petra Rajterová

Kariéry biskupů ve 13. Století

The Carriers of the Bishops in the 13th Century

Praha 2010

vedoucí práce: PhDr. Eva Doležalová

Na tomto místě, bych ráda vyjádřila nesmírný dík vážené paní PhDr. Evě Doležalové za to, že vedla mou práci a že mi po celou dobu pomáhala nejen cennými radami a připomínkami, ale i milým slovem a vlídným přístupem. Dále bych chtěla vyjádřit díky paní PhDr. Daně Dvořáčkové- Malé, která mi ve svém semináři poskytla mnoho inspirativních podnětů a předestřela mnoho zajímavých témat.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 24. 5. 2010

podpis:

Anotace:

Bakalářská práce se věnuje kariérním postupům biskupů ve 13. století. Je zaměřena na tři biskupy pražské diecéze: Mikuláše z Újezda (1240- 1258), Jana III. z Dražic (1258- 1278) a Tobiáše z Bechyně (1278- 1296) a s přihlédnutím k širšímu dobovému společenskému i politickému kontextu se snaží postihnout možnost kariérního postupu v církevní sféře.

Předkládaný text vychází ze studia pramenů a dosud publikované, starší i novější literatury a opírá se o komparativní a prosopografickou metodu.

Klíčová slova: biskup biskupství, pražská diecéze, Mikuláš z Újezda, Jan III. z Dražic, Tobiáš z Bechyně, kariéra

Footnote:

This submitted paper is focused on career rises of Czech bishops in 13th century. It deals with three of them, serving in Diocese of Prague: Nicholas of Ujezd (bishop between 1240-1258), John III. of Drazice (bishop between 1258-1278) and Tobias of Bechyne (bishop between 1278-1296). Considering wider social and political context, this paper tries to describe the possibilities of career life in the Roman Catholic Church.

Author uses contemporary sources of information and published literature, newer but even older, applying comparative method and prosopography.

Keywords: bishop, diocese, Diocese of Prague, Nicholas of Ujezd, John III. of Drazice, Tobias of Bechyne, career

Obsah:

1. Úvod.....	7
2. Prameny a literatura	8
3. Biskup Mikuláš z Újezda (1240- 1258)	12
3. 1. První kroky	14
3. 2. Mikulášovo uvedení na biskupský stolec a jeho působení v oblasti politiky a dvora .	18
3. 3. Biskup Mikuláš jako představitel diecéze	26
3. 4. Shrnutí Mikulášova působení	31
4. Biskup Jan III. z Dražic (1258- 1278).....	32
4.1. Rodové zázemí a první kroky v kariéře	33
4. 2. Janovo uvedení na biskupský stolec a jeho působení v panovnických službách	35
4.3. Biskup Jan III. jako představitel diecéze.....	39
5. Biskup Tobiáš z Bechyně (1278- 1296).....	42
5. 1. Tobiáš a stupně církevní hierarchie	43
5. 2. Tobiášovo uvedení do úřadu a jeho působení v oblasti politiky a dvora.....	44
5. 2. 1. Biskup Tobiáš a jeho postoj k braniborské správě.....	47
5. 2. 2. Úloha biskupa Tobiáše po návratu krále Václava II.	48
5. 3. Biskup Tobiáš jako představitel diecéze	55
5.4. Zhodnocení Tobiášova episkopátu	59
6. Závěrečné shrnutí.....	60
Seznam pramenů a literatury:	63
Prameny:	63
Literatura:.....	64

Seznam zkratk

AV ČR	Akademie věd České republiky
AUC	Acta Universitatis Carolinae
ČČH	Český časopis historický
ČS AV	Československá akademie věd
ČSČH	Československý časopis historický
CDB	Codex diplomaticus et epistolarius regni Bohemiae
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
MHB	Medievalia historica Bohemica
NLH	Nakladatelství Lidové noviny
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria regni Bohemiae et Moraviae

1. Úvod

Má práce nese název Kariéry biskupů ve 13. století a je výsledkem studia pramenů a dosud publikované starší i novější literatury. Zaměřila jsem se v ní na pražskou diecézi a zvolila jsem postavy tří biskupů ze druhé poloviny tohoto období.

Pozornost mé bakalářské práce se upírá na tři biskupy 13. století. Mikuláše z Újezda (1240- 1258), Jana III. z Dražic (1258- 1278) a Tobiáše z Bechyně (1278- 1296). Tyto muže spojuje držba biskupského postu. Prostředí, do kterého se narodili a ze kterého vyšli po stupních církevní hierarchie až na stupínek nejvyšší, se však liší. Při mé práci se mi naskytl zajímavý pohled i možnost porovnat tři po sobě jdoucí biskupy, přičemž každý z nich vzešel z jiného sociálního zázemí.

Prvý z nich, Mikuláš z Újezda, pocházel z vesnice Újezd pod Petřínem, jeho nástupce Jan III. zase z rodu nižší šlechty oddané králi, z rodu Dražiců. Poslední biskup, kterým se budu zabývat, tedy Tobiáš z Bechyně, pocházel ze starobylého rodu vysoké šlechty, z rodu Benešoviců.

Liší se však nejen rod, z něhož vzešli, ale patrně i rychlost, s jakou přes jednotlivé příčky přešli až k biskupskému stolci. Rychlost postupu byla do značné míry dána také sociálním původem jednotlivých osob. Na nejvyšší stupně v církevní hierarchii byli velmi často umístováni členové šlechtických rodů, které nezdávka kdy patřili i k rodům podporujícím krále. Během 13. století se na stolci sv. Vojtěcha vystříдалo celkem deset biskupů, přičemž šest z nich bylo prokazatelně urozeného původu.¹

V příštích kapitolách mé práce bych chtěla nahlédnout do života těchto biskupů, chtěla bych s nimi projít místo jejich narození, první krůčky, školu, vzdělávací proces a proces svěcení, všechny cesty a stupně, které je nakonec dovedly ke stolci svatého Vojtěcha v pražském biskupském kostele. Avšak prameny, které se dočkaly našich dnů, nemohou nám poskytnout tolik informací, abychom mohli sledovat celou kariéru biskupů a jejich osobnostní růst. Má práce je tedy vedena snahou alespoň částečně, tak jak dovolí prameny a dosud publikovaná literatura, nahlédnout osobu biskupa ze tří stran. Usiluji spatřit biskupa jako správce diecéze, biskupa jako politika a dvořana a v neposlední řadě také biskupa jako člověka.

¹ Josef ŽEMLIČKA, *Děkan Vít, hodnostář a dobrodinec pražské kapituly. Sonda do života významné kulturní osobnosti 13. století*, in: *Facta probant homines. Sborník prací k příležitosti životního jubilea profesorky Zdeňky Hledíkové*, s. 554.

2. Prameny a literatura

V předkládané bakalářské práci jsem se opírala o edice pramenů a dosud publikovanou literaturu, jak staršího tak mladšího data vydání.

Pro studium dané problematiky jsem používala prameny diplomatické i narativní povahy. Období episkopátu třech hlavních postav mé práce se odvíjí od poloviny 13. století do jeho konce. Jedná se již o období, kdy byla církev do značné míry emancipovaná a vytvořila pevnou organizaci. Jako taková potřebovala však také odpovídající administrativní aparát.² A právě tento aparát nám zanechal množství diplomatických pramenů. Pro práci jsem však přirozeně nepoužívala jen listiny církevní proveniencí ale i listiny ze světské oblasti, jež jsou sebrány v edici *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Pracovala jsem s i jejím druhým dílem, který zahrnuje období 1253- 1310.³ Listiny zde obsažené v neúplné podobě bylo možno porovnat s listinami obsaženými v edici *Codex diplomaticus regni Bohemiae et Moraviae II- V*, v níž jsou listiny otištěny in extenso, tedy v plném rozsahu.⁴

O listinách pocházejících z proveniencí těchto tří biskupů ve své studii podrobně pojednává Rostislav Nový, který se zde též zaměřil na vznik biskupské kanceláře, který spadá do závěru episkopátu Mikuláše z Újezda.⁵ Pro srovnání s prací Rostislava Nového je jistě vhodné prostudovat i práci Sášy Duškové a Jindřicha Šebánka.⁶ Listinami biskupů Mikuláše, Jana a Tobiáše se v souvislosti s problematikou itinerářů zabýval i Ivan Hlaváček.⁷ Originály listin biskupa Tobiáše podrobil nově zkoumání Lukáš Führer a seskupil je do edice, jež byla součástí jeho bakalářské práce.⁸

² Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*. Academia, Praha 1997, s. 109.

³ *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I (600- 1253)* (= RBM). Ed. Karel Jaromír ERBEN, Praha 1885.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II (1253- 1310). Ed. Josef EMLER, Praha 1882.

⁴ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II (1198-1230)* (= CDB). Ed. Gustav FRIDRICH, Praha 1912.

CDB III/1 (1231- 1238). Ed. Gustav FRIDRICH, Praha 1942.

CDB III/2 (1238- 1240). Edd. Gustav FRIDRICH- Zdeněk KRISTEN, Praha 1962.

CDB IV/1 (1241- 1253). Ed. Jindřich ŠEBÁNEK- Sáša DUŠKOVÁ, Praha 1962.

CDB V/1, V/2, V/3, (1253- 1278). Ed. Titíž, Brno 1974- 1982.

⁵ Rostislav NOVÝ, *Listiny pražských biskupů XI.-XIV. století*, Acta Universitatis Carolinae (dále AUC), Philosophica et Historica 5, Praha 1960.

⁶ Jindřich ŠEBÁNEK- Sáša DUŠKOVÁ, *Panovnícká a biskupská listina v českém státě doby Václava I.*, in: Rozpravy ČSAV, roč. 71, Řada společenských věd, sešit 4, ČSAV, Praha 1961.

⁷ Ivan HLAVÁČEK, *Poznámky k itinerářům a mobilitě pražských a olomouckých biskupů konce 13. století*, in: Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky. Edd. Eva DOLEŽALOVÁ- Robert ŠIMŮNEK, NLN, s.r.o., Praha 2007, s. 209-218.

⁸ Lukáš FÜHRER, *Originály listin pražského biskupa Tobiáše z Bechyně (1278- 1296)*, nepublikovaná bakalářská práce obhájená na Masarykově univerzitě v Brně, Brno 2007.

Dalším cenným pramenem pro mé bádání byla formulářová sbírka biskupa Tobiáše z Bechyně.⁹ Formulářová sbírka je souborem pravých i fiktivních listin a listů a býval využíván jako pomůcka pro stylizování listin. Nebyly však využívány jen pro vnitřní potřeby kanceláří, ale i pro školení personálu. Formulářová sbírka biskupa Tobiáše z Bechyně byla sestavena v roce 1289 a o několik let později byla rozšířena o písemnosti z formulářové sbírky Jindřicha z Insernie.¹⁰

Z této formulářové sbírky byly nejprve známy pouze zlomky, v roce 1899 byl však F. Wilhelmem objeven tzv. inšprucký rukopis tohoto formuláře, který obsahoval všechny lity a listiny obsažené v tehdy známých zlomcích, ale i 200 dalších konceptů.¹¹

Předkládaná práce však nevychází jen z pramenů diplomatické povahy, ale je opřena také o prameny povahy narativní.

Nejvíce jsem využívala tzv. Druhého pokračování Kosmova. Jedná se o kompilaci několika různých textů, která mimo analistické záznamy přináší také některá rozsáhlejší vyprávění, ku příkladu o povstání Přemysla proti králi Václavovi I., o činech krále Přemysla Otakara II., či o zlých letech po jeho smrti. Tyto jednotlivé texty mají rozdílnou literární i výpovědní hodnotu a do jednoho spisu byly sestaveny v 80. letech 13. století.¹²

V dílčích bodech jsem využila i jiných narativních pramenů, především *Zbraslavskou kroniku*, *Rýmovanou kroniku českou* a *Kroniku Františka Pražského*.¹³

Studium problematiky životů a kariér biskupů jsem opřela také o dosud publikovanou odbornou literaturu.

Cenným podkladem mi byla především ediční řada Českých dějin, jež vycházela v období první republiky nákladem Jana Laichtera. Z této pak především třetí a čtvrtá část prvního dílu, které vyšly z pera Václava Novotného a první část druhého dílu, která je prací Josefa Šusty.¹⁴

⁹ *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279- 1296)*. Ed. Jan Bedřich Novák, Praha 1903.

¹⁰ Petr SOMMER- Dušan TŘEŠTÍK- Josef ŽEMLIČKA (Edd.), *Přemyslovci. Budování českého státu*, NLN, s.r.o., Praha 2009, s. 518- 519.

¹¹ *Formulář biskupa Tobiáše*, s. 6.

¹² M. BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika*, s. 113.

¹³ *Chronicon Aulae Regiae. Zbraslavská kronika*. Ed. Zdeněk FIALA, překlad František HEŘMANSKÝ, Svoboda, Praha 1975. *Rýmovaná kronika česká*, Ed. Josef EMLER, Fontes rerum Bohemicarum III, Praha 1882. *Chronica Francisci Pragensis- Liber primus*. Ed. Jana ZACHOVÁ, Fontes rerum Bohemicarum. Series nova, tomus I. Prameny dějin českých. Nová řada I. díl, Praha 1997.

¹⁴ Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197- 1253)*, Jan Laichter, Praha 1928. TÝŽ, *České dějiny I/4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253- 1271)*, Jan Laichter, Praha 1937.

Josef ŠUSTA, *České dějiny II/1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Jan Laichter, Praha 1935.

Práce V. Novotného jsem využívala pro období episkopátu biskupa Mikuláše z Újezda (1240- 1258) a pro větší část episkopátu jeho nástupce Jana III. z Dražic (128- 1278). Novotného díla vynikají obrovským množstvím zpracovaných pramenů a materiálů, které jsou pečlivě citovány v poznámkách pod čarou a ty se pak pro badatele stávají červenou nitkou, které se při svých prvních krůčcích přidržuje.

Dílo Josefa Šusty hned po prvních stránkách upoutá vzletným slohem a kolébavým rytmem slov. Jeho dílo je taktéž stavěno na pramenném materiálu, leč občas poněkud subjektivní. Informací z něj jsem využila pro období episkopátu biskupa Tobiáše z Bechyně (1278- 1296).

Tyto práce jsou vystavěny na kritické analýze pramenů, jsou tedy velmi cenné a bohaté na ověřené informace.

Ze starších syntéz mi byl dále nápomocen *Dějepis města Prahy I* V. V. Tomka i Palackého *Dějiny národa českého*.¹⁵ Palackého *Dějiny národa českého* jsou velmi cenným dílem, byť již překonaným. Soudím ale, že není bez zajímavosti a užitku nahlédnou při studiu i do nich.

Další starší práci, z níž jsem čerpala je i dílo Františka Dvorského, které pojednává o rodě Benešoviců.¹⁶ O rodu pánů z Dražic pojednává i Václav Chaloupecký ve své kulturně historické studii o Janu IV. z Dražic. Byť je tato studie zaměřena opravdu na tuto postavu, věnuje se i původu pánů z Dražic a obsahuje i část, jež pojednává o organizaci biskupských statků. V práci je také uveden rodokmen Dražiců, ale není zcela bez chyb.¹⁷

Znalost literatury staršího data vydání je bezesporu důležitým krokem při studiu určité problematiky, je však nutné ji vždy konfrontovat s výsledky novodobého bádání.

Výchozím bodem se může stát velká syntéza dějin přemyslovského období s názvem *Přemyslovci. Budování českého státu* na jejímž vzniku se podílelo Centrum medievistických studií AV ČR a Univerzity Karlovy v Praze při Filozofickém ústavu AV ČR, v.i.i., Praha, Archeologický ústav AV ČR, v.i.i., Praha a Historický ústav AV ČR, v.i.i., Praha. Tato objemná syntéza poskytuje ucelený přehled o přemyslovském období českých dějin.¹⁸

¹⁵ Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy I*, Praha 1855.

František PALACKÝ, *Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě I. Od pravěkosti až do roku 1253*, Kvasnička a Hampl, Praha 1939.

¹⁶ František DVORSKÝ, *O starožitném rodě Benešoviců. Část II. O Benešovicích- vyjímaje rod pánů z Kravař*, nákladem muzejního spolku, Brno 1907.

¹⁷ Václav CHALOUPECKÝ, *Jan IV. z Dražic, poslední biskup pražský. Studie kulturně historická, zvláštní otisk Časopisu přátel starožitností českých v Praze*, roč. XVI, Praha 1908.

¹⁸ Petr SOMMER- Dušan TŘEŠTÍK- Josef ŽEMLIČKA, *Přemyslovci. Budování českého státu*, NLN, s.r.o., Praha 2009.

Pro poznání přemyslovského období jsou dále nezbytné práce Josefa Žemličky, které se zabývají delšími úseky a zahrnují nejen politické události, ale i sociální a hospodářské proměny a samozřejmě také roli církve.¹⁹

Z velkého počtu článků, příspěvků a studií, jejichž je J. Žemlička autorem, jsem se zaměřila samozřejmě na některé vhodné k mému tématu a staly se mi opravdu cenným zdrojem informací. Upozorněno na ně bude níže.

Práce Josefa Žemličky lze konfrontovat i s pracemi historika působícího na Masarykově univerzitě v Brně, Libora Jana.²⁰

Přehlednou a zajímavou širě zaměřenou prací je i dílo *Člověk českého středověku*, v němž jsem se soustředila především na pasáž, která se věnuje biskupovi a jejíž autorkou je Zdeňka Hledíková.²¹

Bez dalších prací výše zmíněné Zdeňky Hledíkové nelze ve studiu církevních dějin postupovat. Je autorkou nepřehledného množství studií, článků a knih. Já jsem se opírala především o výše zmíněnou pasáž, dále o *Dějiny správy, Pražské synody a koncily* a v neposlední řadě i o její knihu o posledním českém biskupu Janu IV. z Dražic, v němž se zmiňuje i o původu pánů z Dražic a v některých aspektech se vymezuje k výše zmíněné starší práci V. Chaloupeckého.²²

Nedílnou součástí mé práce je i pokus vysledovat biskupa jako součást panovnického dvora i jeho politiky. V tomto směru mi byly velmi nápomocny práce Miloslava Sovadiny a Dany Dvořáčkové- Malé, která se problematikou panovnického dvora dlouhodobě zabývá.²³

Pro rozpracování daného tématu či pro jeho doplnění jsem použila ještě řadu dílčích článků, které budou citovány níže, nebo jsem je při sepsání práce nevyužila- závěry z nich tu tedy samozřejmě bez řádné citace nebudou použity.

¹⁹ Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských (1198- 1253). Proměna státu a společnosti*, NLN, Praha 2002.
TÝŽ, *Století posledních Přemyslovců*, Melantrich, Praha 1998.

TÝŽ, *Přemyslovci, jak žili, vládli, umírali*, Praha 2005.

²⁰ Jmenuji především: Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Matice Moravská, Brno 2006. Lze porovnat i Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II. Král český a polský*. Vyšehrad, Praha 2007.

²¹ Martin NODL- František ŠMAHEL (Edd.), *Člověk českého středověku*, Argo, Praha 2002.

²² Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, Karolinum, Praha 1992.

²³ Miloslav SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, in: Sborník archivních prací I, roč. XLV, vydává Sekce archivní správy MV ČR, odbor vydavatelství a tisku MV ČR, Praha 1995, s. 3- 40.

Dana DVOŘÁČKOVÁ- MALÁ, *Skladba pražského dvora za vlády Václava II.*, in: Mediaevalia Historica Bohemica (dále MHB) 9, Praha 2003, s. 97- 163.

TATÁŽ, *Familiars regis. Duchovenstvo na dvoře krále Václava II.*, in: Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin prof. Josefa Žemličky, NLN, s.r.o., Praha 2007, s. 165- 176.

TATÁŽ, *K modelu středověkého panovnického dvora jako sociálního systému*, in: Český časopis historický (dále ČČH), roč. 107, 2009, č. 2, Praha 2009, s. 309- 335.

3. Biskup Mikuláš z Újezda (1240- 1258)

Velmi zajímavou zmínku o Mikuláši z Újezda nám zanechal ve své kronice František Pražský: *„Et tempore ipsius fuit episcopus Pragensis dominus Mikussius, qui de humili progenie de Ugiezd sub monte Petrino originem duxit, et quemadmodum rex pecuniam odio habebat, sic episcopus aurum precipue ferventer et studiose conquirebat et conquirendo diligebat.“*²⁴

František tedy líčí biskupa Mikuláše jako lakomce milujícího zlato. František nebyl současníkem tohoto biskupa a tak se dá předpokládat, že taková charakteristika je vyvolána jistou deformací několikerého tradování. Ovšem i tak v nás tato zmínka zanechá pocit zvědavosti a touhu odhalit, jak to s tou Mikulášovou povahou vlastně bylo. Což jistě nebude jednoduchá záležitost a pravděpodobně skončí rezignací. Avšak i poznání, že něco nejde, je poznáním.

O Mikulášovi se zmiňují i Letopisy české. V nich ovšem zmínku o Mikulášově lakotě či hamižnosti nenacházíme. Pravdou ale je, že v nich nenalzáme ani informace opačného vyznění. Neobjevují se zde lichotivé přívlastky k jeho jménu a jeho smrt je oznámena jen jednou větou a to v témže odstavci, ve kterém autor vzápětí informuje o zvolení nového biskupa.²⁵

Stejně stručný je ve své kronice i Dalimil. O Mikuláši nás informuje tak, že na biskupský stolec usedl po biskupu Bernardovi. Později pak jen poznamenává Mikulášovu smrt a oznamuje, že na jeho místo nastoupil *Jan ščedry*.²⁶ Je to sice jen jeden jediný přívlastek, jímž nám Dalimil naznačil, jak se Mikulášův nástupce vryl do paměti, ovšem všimněme si, že u Mikuláše jakékoli podobné „zhodnocení“ chybí.

V tzv. Příbězích krále Václava I. se postava Mikuláše objevuje v souvislosti s povstáním mladého následníka trůnu Přemysla proti jeho otci, králi Václavovi, o kterém bude pojednáno níže. Tato zmínka nám nic výrazného o Mikulášově charakteru neříká. Letopisec zde sice píše o tom, že biskup Mikuláše slavnostně vítal krále Václava v Praze. My víme, že Mikuláš během povstání změnil strany, nejprve se klonil k Přemyslovi, nakonec se však připojil k starému králi. To v nás může vyvolat dojem, že Mikuláš neměl zrovna pevnou

²⁴ *Chronica Francisci Pragensis*, Fontes rerum Bohemicarum. Series nova I, s. 6- 7.

²⁵ *Letopisy české (1196- 1278 „ FRB II, s. 295.*

²⁶ *Rýmovaná kronika česká, FRB II, s. 171, s. 188.*

páteř. Ovšem náš dojem musíme konfrontovat s faktem, že byl Mikuláš od Václava vězněn na Zvíkově a neopomenutelný je i fakt zesíleného tlaku kurie.²⁷

Dle mého soudu je zachycení charakteru osobnosti v narativním prameni velmi zajímavým prvkem. Středověké literární dílo je často poplatné již zažitým literárním klišé, to však nevylučuje, že lze u některých kronikářů vysledovat prvky náklonnosti či naopak antipatie k určitému člověku (jen na okraj připomínám všeobecně známý protiněmecký osten u Dalimila či náklonnost autorů Zbraslavské kroniky k Václavovi II.). Tak můžeme tedy v kronice Františka Pražského číst, že byl Mikuláš lakotný.

Kronika Františka Pražského byla sepsána penitenciářem Františkem na podnět pražského biskupa Jana IV. z Dražic a její první verze byla dovedena k roku 1324. Později ji František upravil pro Karla IV. a dovedl ji až k roku 1353.²⁸ Jedná se tedy o pramen mladší než Druhé pokračování Kosmovo, které Mikulášovu smrt na rozdíl od smrti jeho nástupce Jana III. hodnotí jen letmou zmínkou.

Můžeme si položit otázku, proč František volí tak nelichotivou zmínku o Mikulášovi. Bylo to snad proto, že by se vůči němu nějak vymezoval? Potřeboval ho z nějakých důvodů očernit? Nebo prostě jen zapsal v té době tradovanou „historku“? A proč jej Druhé pokračování Kosmovo, pramen Mikulášově době bližší, hodnotí tak stroze?

Částečnou odpovědí může být to, že Druhé pokračování Kosmovo je kompilací několika textů, které jsou psány různými autory v období od 40. do 80. let 13. století, kdy byly tyto texty spojeny do jednoho spisu.²⁹ V 80. letech se uzavíral episkopát i život Jana III. z Dražic a snad právě to může být důvodem, proč je Janově smrti věnována tak rozsáhlá pasáž. Mikulášova smrt v roce 1258 je zaznamenána jiným autorem a v ne tak bohatém textu.

Otázka topoi je dosti složitá a jistě by zasloužila širší studium a rozpracování, které však není hlavním tématem práce. Na tomto místě se tedy omezím jen na výše řečené a od pokusu o zachycení Mikulášova charakteru přesunu nyní čtenářovu pozornost na jeho původ a krůčky v kariéře.

²⁷ *Příběhy krále Václava I*, FRB II, s. 305

²⁸ M. BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (3)*, s. 138.

²⁹ Petr SOMMER- Dušan TŘEŠTÍK- Josef ŽEMLIČKA (Edd.), *Přemyslovci*, s. 526.

3. 1. První kroky

Jak již bylo výše zmíněno, Mikuláš pocházel z osady Újezd pod Petřínem, dnes se nacházející na pražské Malé Straně. O jeho dětství nám čas nezachoval žádných zpráv. V pramenech se objevuje až v roce 1227. Jedná se o testament jakéhosi Kojaty, který své statky rozděluje mezi církve (obdarovává různé kostely) a své příbuzenstvo. Ve svědečné řadě tohoto pořízení se mezi jinými objevuje i Mikuláš, tehdy na postu arcijáhena. Další zprávu o Mikulášovi nám nabízí další listina, která se tentokrát vztahuje k roku 1238. Zde se jedná o směnu statků mezi klášterem v Kladrubech s *Fratres S. Mariae*. Zde však Mikuláš už vystupuje jako kanovník. Tedy konkrétněji jako člen pražské kapituly. V obsáhlé svědečné řadě po jménu samotného krále Václava I. následují i další nám známí svědci jako byl biskup Bernard, pražský probošt Eppo, děkan pražské kapituly Tobiáš, Radoslav- pražský arcijáhen.³⁰

Jisté však je, že Mikuláš představuje určitou výjimku. V Mikulášově době bývalo zvykem, že na vysoké posty v církevní hierarchii často vystoupali především příslušníci šlechtických rodů nebo rodů spřízněných s králem. Faktem je, že ve 13. století, kdy církve již podnikala emancipační kroky, kdy se stávala předním feudálem v zemi a kdy rostla náročnost její správy, již nebylo pro panovníka tak snadné dosadit na biskupský stolec nějakého svého oblíbence, jako tomu bylo například se Šebřem v 11. století.³¹

Nicméně přesto stále platilo, že přední církevní úřady, jako bylo biskupství, proboštví, či post děkana nebo opata, většinou obdrželi synkové z českých šlechtických rodů. Církve však dávala možnost se prosadit i jedincům prostého původu. Nezavírala před nimi dvířka k postupu, ovšem cestu měli tito jedinci poněkud těžší než jejich „kolegové“ z urozených rodů.³²

Josef Žemlička ve svém příspěvku Děkan Vít poukazuje na to, že ve 13. století šest z deseti pražských biskupů bylo prokazatelně šlechtického původu.³³ Zdeňka Hledíková však také upozorňuje na sociální rozvrstvení pražských biskupů a zastává názor, že biskupové sice velmi často pocházeli ze šlechtických rodů, ovšem z rodů nižší šlechty, jejichž příbuzní bývali velmi často spjati buď s církevní kariérou, nebo byli ve světských službách panovníka. Tam zastávali povětšinou střední úřady, jako byli například úřady purkrabské. Názorným

³⁰ CDB II, č. 303, s. 301- 302; CDB III/2, č. 196, s. 250- 252.

³¹ J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*, s. 150.

³² J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech*, s. 439- 440.

³³ Viz poznámka č. 1.

příkladem tohoto tvrzení je rod pánů z Dražic, jehož členy známe jako biskupy: Jan II. (1227-1235), Jan IV. (1301- 1343), v ženské linii s nimi byl spřízněný biskup Jan III. (1258- 1278). Ovšem jistý počet dalších příslušníků tohoto rodu zastával i jiné církevní nebo dvorské úřady.³⁴

Avšak důkazem toho, že církev umožňovala kariérní růst i svým členům z nižších vrstev, je biskup Mikuláš z Újezda. Budeme-li věřit kronice Františka Pražského, která o Mikulášovi doslova tvrdí, že byl nízkého rodu.³⁵ Nutí se nám otázka, co bylo na tomto muži tak zvláštní, co všechno musel udělat, aby se dostal až na biskupský post? V kapitule, která volila biskupy, se jistě našel nějaký „urozenější“ kandidát.

Postavu Mikuláše můžeme porovnat například s významnou duchovní postavou 13. století- s děkanem Vítem.

3. 1. 1. Biskup Mikuláš a děkan Vít

Děkan Vít se poprvé v pramenech objevuje k roku 1234, kdy je doložen jako kanovník pražské kapituly.³⁶ Již v roce 1241 se však stává čelním představitelem kapituly, jejím děkanem.³⁷ Tento post tedy nastoupil rok poté, kdy se Mikuláš z Újezda stal biskupem. Může nám být nápadné, že se Vít stal děkanem kapituly tak rychle. Post děkana kapituly byl jistě velmi významný. Ve 13. století pražská kapitula společně s kostelem sv. Víta patřila k nejprestižnějším prvkům církevní organizace v Českém království. Kapitula byla velmi vlivná. Její členové byli pevnou součástí královského dvora a ze svých řad pak mohla kapitula již od dob krále Přemysla Otakara I. volit biskupy. Jednalo se o velmi rozvinutý a sebevědomý celek, který vyžíval z biskupských statků, pečoval o školu, volil biskupy a od 70. let 12. století využíval vlastní pečeť.³⁸

Tento významný post tedy obdržel Vít. Letopisy české poukazují, že Vít byl s pražským kostelem spjat již od dětství, že již od raného věku byl předurčen církevní dráze. Autor nekrologu, který je Vítovi věnován, jej v něm dokonce přirovnává ke starozákonnímu proroku Samuelovi.³⁹

³⁴ M. NODL- F. ŠMAHEL (Edd.), *Člověk českého středověku*, s. 153- 154.

³⁵ *Chronica Francisci Pragensis*, FRB. Series nova I, s. 6.

³⁶ J. ŽEMLIČKA, *Děkan Vít*, s. 552; Letopisy české uvádějí uvedení Víta na post kanovníka k roku 1235, in: *Letopisy české*, FRB II, s. 284.

³⁷ *Letopisy české*. FRB II, s. 285.

³⁸ J. ŽEMLIČKA, *Děkan Vít*, s. 549.

³⁹ *Příběhy krále Přemysla Otakara II.* FRB II, s. 323.

Dá se však slovům letopisce věřit? Byl Vít opravdu již od dětství spjat s prostředím kapituly? Faktem zůstává, že první zmínky o něm máme až k již zmíněnému roku 1234. Jeho rychlý postup až na post děkana může nasvědčovat tomu, že Vít pocházel z nějaké šlechtické rodiny. Josef Žemlička ve svém článku o děkanu Vítovi upozorňuje na dobrý vztah, který měl Vít ke králi Václavovi.⁴⁰ Přes rozpolcenost kapituly během povstání Přemysla proti svému otci Václavovi, zůstal Vít vždy na Václavově straně. I přes nedostatek zpráv o Vítově životě před vstupem do kapituly, lze podle Josefa Žemličky uvažovat, že byl, coby člen některého ze šlechtických rodů, jinošským společníkem tehdy mladého krále Václava. Vít se pak vydal na církevní dráhu, ovšem náklonnost Václava si dokázal stále udržet. Což může dokládat právě jeho rychlý přesun z pozice kanovníka kapituly na jejího děkana.⁴¹

Letopisy nám Víta ukazují i v listopadu roku 1250 na Václavově oblíbeném hradě Týřov. Václav sem Víta poslal, aby jeho jménem pasoval na rytíře jakéhosi Medvěda, *villicus regis in Velis*.⁴² I tato zpráva nám může dokázat Václavovu důvěru k Vítovi.

Zpět ale k jeho začátkům v kapitule. Jako oblíbenec krále mohl mít ambice na další postup. Při volbě nového biskupa v roce 1240 však kapitula zvolila Mikuláše z Újezda. Nikoli Víta. To mohlo být způsobeno právě Vítovým spojením s králem Václavem.

Celé období vlády Václava I. bylo prodchnuto spory papeže a císaře. Kurie se dost obávala silné vlády císaře Fridricha II. a především jeho italské politiky. Snažila se jeho moc omezit a vedla s ním vleklé spory. V souvislosti s tím značně vzrostl tlak kurie na jednotlivé zemské církve, jejichž biskupy si k sobě kurie chtěla připoutat a získat tak oporu pro další střety s císařem. Vhodná příležitost se kurii naskytl vždy, když se biskupský úřad uvolnil a ona sama pak mohla dosadit nového biskupa. To sice odporovalo dosavadním zvyklostem a narušovalo to práva kapitul, avšak kurie tak chtěla docílit toho, aby na biskupském stolci vždy seděl někdo oddaný jí a nikoli císaři.⁴³

Takové zásahy se nevyhnuly ani českému prostředí. Papežství systematicky odstraňovalo vliv laiků na církevní záležitosti a i mezi klérem jednotlivých zemských církví dávala jasně najevo, kdo je jejich nadřízeným. Zásahy kurie do biskupských voleb se nevyhnuly ani pražské, ani olomoucké diecézi. Již ve 20. letech 13. století se papež postavil proti volbě pražské kapituly, která ze svého středu vybrala na post biskupa Pelhřima (zvolen 1223/1224). Papež se však postavil proti, a ačkoli byl nový biskup již pomazán mohučským arcibiskupem, musela kapitula znovu zasednout k volbě. Pelhřim byl pak následně v Římě

⁴⁰ Viz poznámka č. 1.

⁴¹ J. ŽEMLIČKA, *Děkan Vít*, s. 556.

⁴² *Letopisy české*, FRB II, s. 287.

⁴³ J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech*, s. 445- 446.

donucen k odstoupení. Na jeho místo byl pod dohledem kurie dosazen Budivoj, ten však brzy zemřel († 1226), a tak papež zasáhl znovu a na jeho post dosadil scholastika Jana, který do úřadu nastoupil jako Jan II. z Dražic (1227- 1235).⁴⁴

Volbu pražského biskupa v roce 1240 provázelo jistě podobné ovzduší. Spor papežské kurie a císaře Fridricha II. nadále trval, ba se dokonce přiostrčil, když roku 1239 uvalil papež na Fridricha klatbu. Kurie pak také rozjela jakousi štvavou kampaň proti Fridrichovi, jejímž čelním protagonistou byl Albert Behaim a ve které se snažila získat na svou stranu především liknavá říšská knížata.⁴⁵

Pozornosti kurie tedy jistě neušel v roce 1240 uprázdněný biskupský stolec v pražské diecézi. I v této volbě se promítl spor papežství a císařství. Jako nástupce zemřelého biskupa Berharda byl zvolen Mikuláš z Újezda. Prameny o volbě mlčí. Letopisy pouze prozrazují, že „...eodem anno (1240) Nicollaus eepiscopus Romae consecratus rediit, in sede sua receptus V Kal. Augusti.“ Mikuláše tedy pomazal sám papež přímo v Římě. Což nasvědčuje tomu, že to byl kandidát kurie. Můžeme si položit otázku, proč byl pro tento post vybrán právě Mikuláš.

Mezi členy kapituly mohli být členové, jejichž rodiny byly významnější než ta Mikulášova nebo měli v kapitule vyšší funkce. Ale například již o výše zmíněném Vítovi víme z pramenů již od roku 1234/5.⁴⁶

Volba kapituly, která vynesla jeho jméno, se může tedy zdát překvapivou, ovšem toto tvrzení se rozpadne, když vezmeme v potaz dobovou situaci. Jak jsem zmínila již výše, doba vlády krále Václav I. byla poznamenána sporem papežské kurie a císaře Fridricha II. Tento spor, někdy nazývaný jako boj ghibellinů a guelfů, výrazně zasahoval nejen do oblasti Itálie, ale i do oblasti říše a střední Evropy. Kurie ve snaze získat si spojence proti Fridrichovi i v jednotlivých zemských církvích vždy pečlivě dohlížela na volby jednotlivých biskupů. Mikuláš, vzhledem k tomu, že byl pomazán papežem, patrně byl v očích kurie vhodným kandidátem. Dá se tedy předpokládat, že nebyl straníkem krále Václava I., který se kolem roku 1240 již přiklonil opět ke štaufské straně.⁴⁷

Pokud by nám na mysli vytanula otázka, proč nebyl biskupem zvolen třeba výše zmiňovaný Vít, kterého tolik opěvují Letopisy české, můžeme si odpovědět podobně. Vít byl na straně Václava I. a byl jeho chráněncem. O takového biskupa kurie jistě pramálo stála.

⁴⁴ *Tamtéž*, s. 448- 449.

⁴⁵ *Tamtéž*, s. 157.

⁴⁶ *Tamtéž*, s. 284.

⁴⁷ J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech*, s. 159.

Jistě by jí nepomáhal v boji proti štaufskému císaři a naopak by podporoval svého krále, který se klonil k politice říše.

3. 2. Mikulášovo uvedení na biskupský stolec a jeho působení v oblasti politiky a dvora

Mikuláš z Újezda pod Petřínem byl tedy roku 1240 zvolen kapitulou na biskupský stolec pražské diecéze. Potvrzen byl přímo papežem Řehořem IX. (1227- 1241) a konsekrován byl 29. května v lateránské bazilice v Římě.⁴⁸ K pomazání nebo potvrzení volby od mohučského metropolitů, jak bývalo zvykem, ovšem neobdržel. V té době byl mohučským arcibiskupem Siegfried z Eppsteinu, který patřil k blízkým a pevným stoupencům císaře Fridricha. Siegfried se snažil v říši klidnit rozjitřenou situaci vyvolanou ostrou nepřátelskou kampaní ze strany kurie a především papežskou klatbou na Fridricha uvalenou v roce 1239. Také dohlížel na mladého Fridrichova syna Konráda, který byl již zvolen králem.⁴⁹

Mikuláš tedy všechny předepsané obřady podstoupil v Římě a již jako řádně pomazaný biskup se všemi náležitými právy a povinnostmi se do své diecéze vrátil 28. července roku 1241.⁵⁰ Mikuláš také dostal od papeže listinu, v níž ho na 4 roky nesměl mohučský arcibiskup stihnout klatbou, interdiktem ani sesazením.⁵¹ Jeho činnosti ve funkci biskupa budou věnovány následující stránky této kapitoly.

Biskupa 13. Století již však nelze chápat jen jako ryze duchovní osobu. Biskup byl nedílnou součástí dvora a jeho politiky. Mikulášův episkopát se kryje z největší části s vládou krále Václava I. (1230- 1253).

Na Václavově dvoře se vedle významných osob ze světské sféry objevovala i řada duchovních, které však k panovníkovi vázaly poněkud volnější vazby než příslušníky světské nobility. V prvních letech Václavovy vlády můžeme na jeho dvoře zachytit řadu duchovních, z nichž samozřejmě výsadní postavení měli biskupové. Biskup Jan II. i jeho nástupce Bernard jsou doloženi ve Václavově doprovodu při jeho cestách. Václav jim tedy patrně důvěřoval.⁵²

⁴⁸ Erwin GATZ (Hrsg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, Berlin 2001, s. 582.

⁴⁹ J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech*, s. 157.

⁵⁰ E. GATZ (Hrsg.), *Die Bischöfe*, s. 582. O Mikulášově návratu se zmiňují i Letopisy české, které ovšem jeho návrat z Říma kladou do roku 1240, in: *Letopisy české*, FRB II., s. 285.

⁵¹ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 749.

⁵² M., SOVADINA, *Dvůr Václava I*, s. 22- 23.

O Václavově dobrém vztahu k církvi se zmiňují i Letopisy české.⁵³ Ovšem i přes tento počáteční dobrý vztah po roce 1240 z Václavových listin (z jejich svědečných řad) mizí duchovenstvo. A po roce 1241 vůbec celkově upadá vydávání panovnických listin, což patrně souvisí se změnou Václavova způsobu života i vlády.⁵⁴

Autor Letopisů českých tuto Václavovu proměnu přičítá tomu, že se oddal rozkoším.⁵⁵ Václavovo stažení se z veřejného života a jeho uzavření se do kruhu svých nejbližších bylo opravdu markantní. Václav Novotný ve svých Českých dějinách poukazuje na to, že Václav nastoupil na trůn jako velmi mladý a po tolika letech vlády jaksi vyhořel, navíc jej neobyčejně zasáhla smrt jeho nejstaršího syna Vladislava v roce 1247, po které se ještě více stáhl do sebe.⁵⁶

Miroslav Sovadina ve svém článku dokonce léta 1242- 1247 nazývá faktickým bezvládním. Václavovo stažení se do ústraní jen s okruhem svých nejbližších, které neopomíjel náležitě odměňovat, vysvětluje Sovadina tím, že Václav mohl trpět psychickou chorobou, kterou mohlo prohloubit i zranění při lovu, při kterém Václav přišel o oko. Václavova skleslost, únava z úkolů, které přijdou, úzkost, kolísání nálad, apatie- to vše nasvědčuje tzv. neurastenii.⁵⁷

Faktem zůstává, že doba, ve které Václav vládl, byla velmi bouřlivá. Václav zdědil po otci kvetoucí království, které navázalo kontakty s říší a patřilo k velmi významným regionům. České království bylo součástí říšské politiky a při vzrůstajícím napětí mezi císařstvem a kurií vzrostl zájem o české země i na straně kurie. Václav byl, bezprostředně po svém nástupu na trůn, vystaven této ožehavé otázce. Musel velmi obratně manévrovat v zahraniční politice, v níž spor císařství a papežské kurie hrál hlavní roli. Nutno podotknout, že se mu to dařilo. Stejně jako většina říšských knížat se stavěl vždy k té straně, která mu mohla něco vynést.⁵⁸

Ve sporu papežství a císařství tedy Václav také několikrát změnil stranu, na které stál. Nejprve si počínal zdrženlivě. Ke straně štaufského císaře se připojil tehdy, když se v říši proti císaři Fridrichovi začal stavět rakouský a štyrský vévoda Fridrich Babenberský (zvaný také Bojovný). Císař Fridrich se totiž začal příliš soustředit na svou italskou politiku a od dění v samotné říši poněkud odvrátil pozornost. A této nepozornosti využil Fridrich Bojovný tak, že začal přepadat a loupit a násilně rozšiřovat své statky. To ovšem přimělo císaře znovu upřít

⁵³ *Příběhy krále Václava I.*, FRB II, s. 303.

⁵⁴ TÝŽ, s. 23.

⁵⁵ *Příběhy krále Václava I.*, FRB II, s. 303.

⁵⁶ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 788- 789.

⁵⁷ M. SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, s. 27- 28.

⁵⁸ J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech*, s. 153.

pozornost na říši. Císař pozval zpupného vévodu na říšský sněm, aby se zodpovídal, ovšem to vévoda odmítl. Tak proti němu tedy císař vyhlásil vojenské tažení, kterého se z důvodu zájmu o babenberské dědictví přihlásil na císařovu stranu i český král Václav I. Odměnou za pomoc mu měla být dána část kořisti z babenberských statků. Ovšem i když se vojsko českého krále pomohlo císaři dobýt Vídeň a porazit Fridricha, nedostalo se mu kýžené odměny. Václav odjel z Vídně s nepořízenou. A právě toto byla vhodná příležitost pro zásah kurie, které by se podpora českého krále i rakouského vévody náramně hodila. Snažila se tedy jak Václava, tak Fridricha usmířit. To se nakonec postupně podařilo. Mezi Václavem I. a vévodou Fridrichem byla učiněna dohoda, že mu Václav pomůže dobýt ztracená území a Fridrichova neteř se vdá za Václavova nejstaršího syna Vladislava. To byl pro Václava velmi výhodný obchod. Vévoda Fridrich totiž neměl potomky, kteří by po něm mohli nastoupit, celé babenberské dědictví by tedy po jeho smrti připadlo Přemyslovi Vladislavovi. A tak se Václav postupně od strany císařské přikláněl ke straně papežské. To ale netrvalo dlouho. Fridrich se snažil všemožně se vyvléct ze závazků vůči českému králi. Václav tedy nakonec skončil opět na straně císaře.⁵⁹

Václav tedy musel být neustále ve střehu a hledat nejvhodnější pozice v neklidných vodách zahraniční politiky, kterou ještě více rozčeřil hrozící vpád Tatarů. Nelze opomenout, že Václav byl jedním z mála tehdejších panovníků, který tatarské nebezpečí nepodcenil a předem se na něj připravoval. To, že je pak v roce 1241 dokázal porazit, ještě více zvýšilo jeho lesk a prestiž.⁶⁰

Ovšem všechna tato politická úskalí musela Václava stát hodně sil. Václav se jistě jako všichni ostatní panovníci také musel opírat o svůj dvůr a úředníky, kteří prováděli správu království. Mezi členy jeho dvora můžeme vysledovat i řadu duchovních. Tato skupina však po roce 1240 mizí ze svědečných řad panovnických listin.⁶¹

V tomtéž roce byl zvolen biskupem Mikuláš a na rozdíl od jeho předchůdců Jana II. a Bernarda se Mikuláš nepodílel nebo neúčastnil žádné Václavovy zahraniční cesty. Z doby Mikulášova episkopátu se do dnešních dob dochovalo celkem osm listin. Další dvě, na nichž se objevuje Mikulášovo jméno, jsou listiny krále Václava, k nimž Mikuláš pouze přidal svou konsensní formuli.⁶²

⁵⁹ TÝŽ, s. 156- 159.

⁶⁰ TÝŽ, s. 160.

⁶¹ M. SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, s. 23.

⁶² I. HLAVÁČEK, *Poznámky k itinerářům*, s. 211.

Zajímavé je, že se většina z těchto listin vztahuje především k Mikulášovým duchovním povinnostem- jedná se tedy většinou o tzv. listiny in spiritualibus.⁶³ Z Mikulášova episkopátu se tedy nedochovalo příliš velké množství listin, a když, pak jej zachycují především jako duchovního správce diecéze. Jako svědek v panovnických listinách se Mikuláš nevystupuje. Pokud v nich Mikuláš opravdu nefiguruje, můžeme usuzovat, že vztah Mikuláše a krále nebyl zrovna nejlepší a že Václav Mikulášovi nedůvěřoval.

Faktem je, že k nějaké důvěře nebo vyloženému přátelství neměl Václav příliš mnoho důvodů. Mikuláš byl pomazán papežem a je pravděpodobné že zasáhl i do jeho volby. Dalším důvodem, proč nemusel mít Václav Mikuláše zrovna v lásce je bezesporu i jeho účast na povstání mladého Přemysla. V tomto konfliktu se totiž biskup Mikuláš přidal na stranu vzbouřenců.

O příčinách a době bezprostředně před povstáním nemáme žádných zpráv, které by umožnily jednoznačně odhalit průběh událostí. O povstání samém a o jeho průběhu se zmiňují Letopisy české. Ty k roku 1248 oznamují, že byl král sehnán ze stolce, že zemřela královna Kunhuta a že nejen v Praze, ale i jinde v království bylo vypáleno mnoho domů a vsí. Autor nám také ponechal zmínku o tom, že utekli hlídači od pražského kostela a že zanikla pražská škola.⁶⁴

O samotném průběhu povstání máme více informací, ovšem jeho příčiny nejsou dosud vyjasněny, a to i přes značný zájem české a československé historiografie o toto téma. Výsledky jednotlivých bádání se značně liší.

Většinou bývá zdůrazněn lesk dvora Václava I. i úspěšné počátky jeho vlády. Na přemyslovském dvoře té doby se střídali příslušníci předních českých rodů i rodů nižší šlechty, ale i rytíři z cizích zemí. Otevřené dveře na panovnický dvůr měli i umělci a minesängeři. Toto období však vystřídal úpadek jeho činnosti a následná léta, kdy se Václav stáhl do ústraní jen s úzkým okruhem blízkých, který byl tvořen především členy předních rodů pozemkové šlechty, jako byly Hrabišici, Markvartici nebo Ronovci, kteří tvořili jádro Václavova dvora.⁶⁵

A právě tyto rody byly Václavem nejvíce odměňovány a darované statky dostávaly do dědičné držby. Badatelé jako František Palacký, V. V. Tomek nebo i Václav Novotný považují za jednu z hlavních příčin povstání právě toto až nešetrné přerozdělování hradů.⁶⁶

⁶³ R. NOVÝ, *Listiny pražských biskupů*, s. 55.

⁶⁴ *Letopisy české*, FRB II, s. 286.

⁶⁵ M. SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, s. 32.

⁶⁶ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě I.*, s. 459- 460; V. V. Tomek, *Dějepis I*, s. 174-175; V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 791.

Doba Václava I. byla totiž neklidná nejen z hlediska zahraniční politiky, ale také ve vnitřních záležitostech království docházelo k převratným změnám. Postupující kolonizace, zakládání měst, emancipace církve, dovršení christianizace a ucelení církevní organizace, ale i rozšiřování dvorské kultury, ideál rytířství- to vše měnilo dosavadní způsoby života. Neméně důležitým faktorem bylo i to, že se dosavadní státní správa spočívající na hradech jako centrech správy v jednotlivých krajích, začala rozpadat. Hradští úředníci- jednotliví kasteláni postupně ztráceli svá privilegovaná postavení i benefícia, která se k jejich úřadům pojila. Naopak začínala postupně narůstat moc, prestiž i majetek starým českým rodům, které se postupně přetvářely na pozemkovou šlechtu. A právě zde, zde mezi zanikajícím vlivem hradských beneficiářů lze patrně hledat jádro vzbouřenců, kteří si za svého hlavního představitele vybrali mladého následníka trůnu Přemysla.⁶⁷

V ryze domácích příčinách tedy vidí hlavní příčiny odboje Josef Žemlička, který zdůrazňuje právě zmíněné vztahy a změny mezi rodící se pozemkovou šlechtou a mezi hradskými beneficiáři, jejichž historická role pomalu končila a kteří ztráceli své příjmy i prestiž. Ve starší literatuře bývají jako příčiny odboje zmiňovány především napjaté vztahy mezi vyšší a nižší šlechtou, když jen ta vyšší byla v blízkém okruhu krále a jiným tam nebyl umožněn přístup. Václav Novotný ve svých Českých dějinách však také poukazuje na možné zahraniční vlivy na odboj. Předestírá, že i odboj královice Přemysla mohl být součástí vleklého boje mezi ghibelliny a guelfy. Poukazuje na to, že odboj mohl být vyvolán i odporem Přemysla i většiny šlechty proti Václavově politice, která se začala klonit k papeži, tedy ke guelfské straně. Kolem Přemysla se tedy měli soustředit především příznivci císaře. Novotný neupírá odboji domácí kořeny a domácí prvky, zpočátku tedy nebyl ryze ghibellinský. Tím se stal až v průběhu času.⁶⁸ Josef Žemlička však poukazuje na ryze domácí příčiny, bez vlivu papežství nebo císařství na zrod odboje. Zdůrazňuje především sociální prostředí té doby, kdy se hradská správa již vyprazdňovala a naopak rostla prestiž pozemkové šlechty. A právě nespokojení příslušníci nižší šlechty a držitelé hradských úřadů byli jádrem Přemyslovy strany, zatímco na straně Václava stály ony urozené rody pozemkové šlechty, které zároveň tvořily nejužší jádro jeho dvora.⁶⁹

K příčinám povstání existuje tedy bohatá literatura, nyní se ovšem zaměříme na roli duchovenstva v tomto povstání. Zkusme vysledovat, na které straně stál biskup a jeho kapitula.

⁶⁷ Josef ŽEMLIČKA, *Odboj královice Přemysla v letech 1248- 1249 a jeho sociální zázemí*, in: ČSČH 33, 1985, s. 579.

⁶⁸ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 790.

⁶⁹ J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech*, s. 180.

Pražský biskup Mikuláš se připojil na stanu Přemysla. Důvody jeho připojení se ke vzbuřencům nejsou jasné. Mikuláš umožnil 31. 7. 1248 volbu Přemysla králem v areálu svatovítského kostela, to jasně značí jeho náklonnost odboji. Proč se však k odboji klonil, není jasné. Snad může jít o nevyjasněný vztah české církve ke sporu císařství a papežství nebo o nedostatečnou podporu církve ze strany Václava.⁷⁰ Již Letopisy české zmiňují, že Václav na opevňování měst požadoval příspěvky i od církve, což v ní samozřejmě nevyvolávalo zrovna nadšení.⁷¹

Jisté však tedy je, že byl Přemysl s posvěcením pražského biskupa zvolen ve svatovítském kostele. Nejednalo se sice o nějakou masovou akci, ovšem Václava to jistě velmi zaskočilo a byl nucen jednat. O volbě Přemysla měl být Václav spraven prostřednictvím poselstva, které jej mělo navštívit na hradě Zvíkov a s počinem nespokojenců jej seznámit. V čele tohoto poselstva stál biskup Mikuláš, po jeho boku pak probošt pražské kapituly Tobiáš i arcijáhen Radoslav a kustod Heřman. Václav vyslechl poselství a posly nechal zatknout- vězení se nevyhnulo ani hlavě pražské diecéze biskupu Mikulášovi.⁷²

Letopisy české se o zjetí Mikuláše a několika dalších členů kapituly nezmiňují, jen k 22. březnu roku 1249 uvádějí, že biskup nechal zastavit zvonění v kostelích. Zvonit se smělo jen na dva nejmenší zvony a při mších museli kněží nosit postní oděv, i kdyby byl svátek.⁷³

Tento Mikulášův výnos spadá do období, kdy byl stále ještě vězněn na Zvíkově. Přesné datum jeho uvěznění není jasné. Jisté však je, že onen výnos Mikuláš vydal ještě během svého pobytu v žaláři. Propuštěn byl však již několik dní poté- 26. 3. 1249. Václav Novotný předpokládá, že z vězení biskup Mikuláš vyšel již jako stoupenec starého krále.⁷⁴

Postavení duchovenstva a především pražského biskupa a jeho kapituly v povstání královice Přemysla není jednoznačné. Zatímco se na stranu krále Václava bez okolků postavil olomoucký biskup Bruno ze Schauenburka, který se s ním vydal i na bitevní pole v severních Čechách, tak postoj pražské kapituly byl značně rozporný.⁷⁵

Biskup Mikuláš, probošt Tobiáš, arcijáhen Radoslav a jistě i další byli na straně mladého Přemysla, ovšem ani Václav v kapitule nebyl bez příznivců. Na jeho straně zůstal

⁷⁰ TÝŽ, s. 170.

⁷¹ *Příběhy krále Václava I.*, FRB II, s. 303.

⁷² V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 808- 809.

⁷³ *Letopisy české*, FRB II, s. 286.

⁷⁴ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 808- 809.

⁷⁵ M. SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, s. 29.

děkan kapituly Vít. A po postupující ofenzivě starého krále se na jeho stranu přidala postupně většina kapituly i duchovenstva.⁷⁶

Tato změna stran biskupa Mikuláše a jiných stoupenců Přemysla k Václavovi nebyla jistě jen ryze dobrovolná. Ke změně názoru je přivedla jistě vyčerpávající občanská válka, zničení proslulé školy při kapitule, ohrožení kapitulního kostela, od něž utekli jeho strážci, ale jistě i intervence papeže. O ní se zmiňují i Letopisy české. Zpravují nás o tom, že když Václav táhl k Litoměřicím, vyzval duchovenstvo, které bylo na straně Přemysla, aby se ho zřeklo a do osmi dnů se přihlásilo k němu. V tomto stanovisku ho podpořil i papež Inocenc IV. který vyzval míšeňského biskupa, aby dohlédl na to, že české duchovenstvo obnoví poslušnost králi Václavovi. Pokud by se vzpíralo, měl pohrozit nebo i použít různé církevní tresty jako klatbu, interdikt nebo ztrátu beneficií. Podobné prohlášení pak po papeži zopakoval i nový říšský vzdorokrál Vilém.⁷⁷

Takovému tlaku se dalo jen stěží odolat. Navíc i mezi vzbouřenci nastávaly rozpory. Svých počátečních úspěchů dosáhli především proto, že dokázali Václava překvapit. Pod rychlým sledem událostí musel uznat Přemysla za „mladšího“ krále a uznat jeho volbu z července 1248. Ovšem toto uznání bylo jen formální.

Mezi lety 1241- 1248 nevykazoval Václav nijak velké aktivity, nyní se však dokázal probrat z apatie a jednat. A jednat takticky. Jeho postup byl přesně organizovaný, měl jasný cíl. Toto se však nedalo říct o skupině kolem Přemysla. O jejím přesném složení víme jen málo. Zatímco na Václavově straně stáli příslušníci pozemkové šlechty a mocných českých rodů, na straně Přemysla byli spíše příslušníci nižších rodů a hradeckých úřadů. Významnými postavami odboje byl právě Přemysl a biskup Mikuláš.⁷⁸

Ovšem s pokračující válkou a intervencí papeže se postoj části vzbouřenců začal měnit. Od Přemyslovy strany začali odpadat jeho někdejší stoupenci. Především nás bude zajímat odklon biskupa Mikuláše. Proč Mikuláš změnil směr svého zájmu právě teď, když úspěchy zaznamenával starý král a ne Přemysl kterého nejdříve podporoval, není jasné. Můžeme se domnívat, že tak učinil jen z bezpáteří vypočítavosti, když viděl, že Přemyslova strana nemá příliš šancí na úspěch. Ovšem značnou roli mohli hrát i ony hrozby a apely ze strany kurie. Nepochybně musíme vzít v potaz i neutěšený stav kapituly a vyčerpání všech, kterou občanská válka jistě přinášela. Ať už tedy byly Mikulášovy pohnutky ke změně strany jakékoli, je jisté, že nebyl jediný a že k tomu měl celou řadu důvodů. Jisté také je, že již 5.

⁷⁶ J. ŽEMLIČKA, *Děkan Vít*, s. 555.

⁷⁷ *Příběhy krále Václava I.*, FRB II, s. 304- 305.

⁷⁸ J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech*, s. 171.

srpna 1249 vítal biskup i množství duchovenstva i laiků krále Václava v honosném a slavném procesí před branami Prahy. Václav se tehdy dostal na Staré Město. Poslední hrstka vzbouřenců se dosud ještě bránila na Pražském hradě.⁷⁹

Ono slavné procesí, které přivítalo krále Václava, nyní chápaného jako ochránce zemského míru, vzpomíná autor Příběhů krále Václava I. V jásajícím a vítajícím davu byl v první řadě biskup, minorité a další duchovní, ale také velké množství lidu. Zvonily zvony ve všech kostelích ve městě, dav jásal, Václav jel zase pevně v sedle. Procesí zavedlo krále až do kostela sv. Františka, kde byla patrně sloužena mše.⁸⁰

Biskup Mikuláš tedy již definitivně stanul na straně starého krále. Což dokázal hned několik dní po onom slavném uvítacím procesí. Dne 15. srpna totiž král Václav I. vyhlásil příměří a nehledě na to, že se ještě na Hradě držely poslední zbytky Přemyslových stoupenců, se hned den na to nechal znovu slavnostně korunovat. Opět se jednalo o velkolepou slavnost, která měla všem dokázat, že Václav je jediným králem Českého království. Okázalý ceremoniál pokládání koruny na hlavu panovníka provedli dva biskupové- pražský Mikuláš a olomoucký Bruno. Václava oděného do královského roucha mohlo obdivovat množství přítomných hostů jak z řad světské šlechty, tak z řad duchovních. Po samotném aktu korunovace následovala slavnostní mše v kostele sv. Františka, kterou vedl olomoucký biskup Bruno. Pro všechny zúčastněné pak Václav uspořádal skvostné hody, při kterých slavnostně podle svých úřadů obsluhovali i dvorští úředníci.⁸¹

Václav tak demonstroval svou sílu. Mladého Přemysla kvapem opouštěli spojenci. Podnik, do kterého se pustil, neměl pevnou koncepci a ani se mu nepodařilo na svou stranu získat důležité společenské síly. Podporoval jej sice biskup, ten se však odklonil, podporovali jej sice hradští beneficiáři, ale ti zase nebyli dostatečně vlivní ani majetní, jejich vliv již nebyl takový, jako v „době knížecí“.⁸²

Poté bylo uzavřeno příměří mezi králem Václavem a jeho synem Přemyslem. Ten se vzdal titulu mladšího krále a stáhl se zpět na Moravu, kde stále zastával úřad moravského markraběte. Ve stejném úřadě zůstali i jiní Přemyslovi stoupenci- jako biskup Mikuláš nebo probošt Tobiáš. Jako viníci povstání byli označeni Ctibor a jeho syn Jaroš. K bližšímu určení těchto postav máme jen málo zpráv. Letopisy české označují Ctibora jako sudího (*Cztibor iudex*), ovšem nic bližšího, než to, že byl popraven v prosinci 1250, o něm neříkají.⁸³ Ctibora

⁷⁹ TÝŽ, s. 173.

⁸⁰ *Příběhy krále Václava I.*, FRB II, s. 305.

⁸¹ *Tamtéž*, s. 306- 307.

⁸² J. ŽEMLIČKA, *Odboj královice*, s. 582.

⁸³ *Letopisy české*, FRB II, s. 287.

představuje ve své kronice i Dalimil. Tvrdí, že byl Ctibor také zván jako „*múdrá hlava*“. Podle Dalimila bylo povstání proti králi Václavovi zapříčiněno tím, že byl příliš štedrý k Němcům. A právě onen Ctibor „*múdrá hlava*“ přesvědčil králova syna Přemysla, aby se k odboji přidal.⁸⁴

To je tak vše o čem se nám prameny zmiňují. Jisté však je, že jednalo spíše o demonstrativní popravu. Ctibor ani jeho syn Jaroš patrně nepatřili k členům předních rodů, ani nadrželi nějaké vlivné úřady. Dá se naopak předpokládat, že patřili k oněm beneficiářům skomírající hradské správy, kteří tvořili jádro Přemyslovy strany. Popravu Ctibora a následně i jeho syna Jaroše byla lze tedy chápat i jako popravu staré hradské správy, která už nebyla efektivní ani udržitelná. Její dějinná role skončila a ono povstání její konec ještě urychlilo.⁸⁵

Období Mikulášova episkopátu začalo tedy opravdu bouřlivě. Nebyl rozhodně v jednoduché situaci Jako zvolenec papeže se na něj jistě král a strana klonící se k císaři dívali nedůvěřivě, navíc on sám se musel patrně vyrovnávat s tlakem kurie, která si nárokovala zásahy do jeho diecéze. Pak přišlo i povstání mladého krále. On sám a ani další aktéři odboje si patrně neuvědomovali, jak velkou sociální váhu má. Až s odstupem několika staletí nám vysvítají rysy dlouhého a pomalého procesu proměny společnosti, kterým během 13. století prošla. V množství nových proudů a sociálních proměn je 13. století, dle mého soudu srovnatelné například se stoletím 19., které přineslo také mnoho nového, mnoho sociálních proměn. A právě v této době velkých, ovšem postupných proměn, kterých si patrně nebyli jejich současníci vědomi nebo je neuměli pojmenovat tak jako my dnes, vedl pražskou diecézi biskup Mikuláš.

3. 3. Biskup Mikuláš jako představitel diecéze

Na předchozích stránkách jsem Mikuláše představila jako aktivního účastníka světské politiky, což ale nebyla jediná stránka jeho povinností. Biskup byl sice nedílnou součástí panovníkova dvora, politikem i feudálem, ale především musel plnit i duchovní povinnosti plynoucí z jeho úřadu. To samozřejmě platilo i pro Mikuláše.

Nedlouho po svém nástupu do funkce už se mohl projevit jako svědomitá hlava diecéze, když navštívil koncil v Lyonu, který k červenci roku 1245 svolal papež Inocenc IV.

⁸⁴ *Rýmovaná kronika česká*, FRB II, s. 179.

⁸⁵ J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech*, s. 175.

Na tomto koncilu bylo opět hlavním tématem brojení proti císaři Fridrichovi, který zde byl označen za kacíře, vyloučen ze společenství věřících (*a communione fidelium*) a sesazen, stejně jako jeho syn Konrád.⁸⁶

S prohlášením císaře za kacíře a jeho sesazením se však papež Inocenc IV. nespokojil. Ve svém tažení proti Fridrichovi hodlal dosíci ještě toho, že bude zvolen vzdorokrál. Ovšem mezi říšskou i českou nobilitou hledal papež jen stěží tak fanatické zastánce této myšlenky.

Říšská knížata i český král jednali totiž většinou podle toho, co jim bylo užitečnější. A tak Inocenc pro myšlenku vzdorokrále sehnal je úzký okruh lidí. Přesto se mu však podařilo vzdorokrále vykouzlit. V květnu 1246 byl na shromáždění ve Veitshöchheim proti císaři Fridrichovi zvolen durynský lantkrabě Jindřich Raspe. Volba tedy sice proběhla, ovšem její legitimita nebyla zrovna nejpevnější. Nejenže Veitshöchheim poblíž Würzburgu nebylo zrovna obvyklým místem volby, ale aktu samotného se účastnilo jen několik osob (dva arcibiskupové, čtyři biskupové a několik durynských a hesenských šlechticů). Tato volba byla spíš křečovitou touhou a nátlakem papeže dovedena do konce. Inocenc však mohl doufat, že se na jeho stranu připojí i český král, který měl vždy s Jindřichem dobré vztahy. V tomto případě se však Inocenc přepočítal. Václav se k volbě nedostavil a dokonce ji i ignoroval.⁸⁷

Papež se snažil, seč mohl, aby pro Jindřicha získal nebo si aspoň vynutil podporu. S ostřejší argumentací to zkusil i na českého krále. V listu, který poslal svému legátu biskupovi ferrarskému, jej vyzývá, aby přiměl Václava k tomu, aby se otevřeně a silně postavil za Jindřicha.⁸⁸

S volbou Jindřicha Raspeho a patrně i s papežovou politikou nesouhlasil ani pražský biskup Mikuláš. Jako důkaz tohoto tvrzení lze položit skutečnost, že se Mikuláš nedostavil na sněm do Frankfurtu, který nedlouho po své volbě svolal Jindřich Raspe. Tento sněm se konal 25. července a Mikuláš nebyl jediný z řad duchovních, kdo se jej nezúčastnil. Tím na sebe ale samozřejmě upoutal papežovu pozornost. Její důsledek na sebe opravdu nenechal dlouho čekat. Na konci července se konal sněm a již 13. srpna téhož roku byl Mikuláš stížen, skrze nám již známého papežského legáta biskupa ferrarského, suspensí a klatbou.

Ovšem české prostředí mělo již jiné starosti než vleklý papežův spor. Václav se stále soustředil na babenberské dědictví, které mělo připadnout jeho synovi. Příznivě se také

⁸⁶ *Letopisy české*, FRB II, s. 285- 286.

⁸⁷ J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech*, s. 166.

⁸⁸ CDB IV/1, č. 92, s. 184.

vyvíjela situace v Polsku, kde zemřel opolský kníže Měšek ani by po sobě zanechal nástupce. Tamní šlechta nabídla tento uprázdněný post právě Václavovu synovi.⁸⁹

Mikuláš si papežových trestů ještě párkrát užil. Nedlouho po vyobcování a klatbě byl na jeho diecézi uvalen interdikt. Tento trest si Mikuláš vysloužil svým postojem ke sporu o olomoucké biskupství.

Již výše jsem zmínila, že se kurie často uchýlila k tomu, že sama na uprázdněný stolec některého biskupství sama dosadila „vhodného“ kandidáta. Tato situace nastala i v pražské i v olomoucké diecézi.

O případech z pražského biskupství padla zmínka již dříve, nyní se tedy podíváme na biskupství olomoucké. Zde svou kariéru končil již staříčkový biskup Robert. Závěr jeho působení byl poznamenán nedůvěrou mohučského arcibiskupa, který zde při šetření narazil na jisté prohřešky kléru, některé i velmi vážné. Robert se tedy své funkce v roce 1240 zřekl a kapitula přistoupila k volbě jeho nástupce. Ze svého středu vybrala mistra Viléma, ten se však nezamlouval mohučskému arcibiskupu Siegfriedovi z Eppsteinu (stoupenec císařovy strany). Ten se rozhodl na místo Viléma dosadit svého kandidáta- Konráda z Friedberka. Václav proti tomuto kroku nic nenamítal. Ovšem kurie ano. Nesouhlasila ani s Vilémem ani s Konrádem. Postupně přinutila k odstoupení Viléma a sesadila Konráda a na jejich místo prosadila svého kandidáta- tedy Bruna ze Schauenberka.⁹⁰

S tímto krokem kurie však český král nesouhlasil. Konrád se mu dobře osvědčil a Brunovi nedůvěřoval. Odmítl ho uznat a neumožnil mu převzít úřad. Papež si to ovšem nenechal líbit a skrze brémského arcibiskupa se snažil Václava přimět k tomu, aby umožnil Brunovo uvedení do diecéze. Vhodnou cestu k tomu jak toho dosáhnout, viděl tento metropolita v tom, že chtěl přimět pražského biskupa Mikuláše k tomu, aby nad Čechami vyhlásil interdikt. Mikuláš však bez výslovného papežova nařízení odmítl tento krok učinit. Brémský arcibiskup jej tedy v roce 1246 suspendoval.⁹¹

Mikulášův episkopát tedy začínal vskutku bouřlivě. A ani další léta nebyla zrovna klidná. Zde odkazují na léta 1247- 1249, tedy na rozjitřenou dobu v předvečer a během Přemyslova odboje, o níž bylo pojednáno již výše.

I přes neklidné vztahy ke králi i ke kurii, se Mikuláš stíhal věnovat i duchovním záležitostem své diecéze. Letopisy české, jakkoli mlčí o Mikulášových peripetiích s kurií i

⁸⁹ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 774- 775.

⁹⁰ J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech*, s. 185.

⁹¹ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 776.

Václavem, zmiňují se často o svěcení oltářů, kostelů nebo nových kněží. Z kostelů jmenují Letopisy kostel sv. Kryštofa v Týně, kde světil i nové kněžstvo.⁹²

Letopisy nás také seznamují případem pražského kanovníka Bartoloměje, který byl s Mikulášovým svolením zbaven roku 1251 své prebendy *propter varios excessus et continuam absentiam chori*.⁹³ Mikuláš tedy společně s kapitulou, která stvrdila rozsudek, dohlížel i na plnění povinností svých duchovních.

Mikuláš se staral i o samotný pražský kostel sv. Víta. V květnu roku 1252 zde vysvětil kapli sv. Michala. V roce 1256 nechal pořídit nové varhany a roku 1257 nechal opravit poničený stropek, kterému se říkalo nebesa.⁹⁴

Mikuláš coby hlava diecéze měl samozřejmě také povinnost vítat zahraniční hosty. Tato příležitost se mu naskytla několikrát. V roce 1254 přivítal neapolského zvolence Bernarda, který v diecézi vybral stříbro, které by pokrylo jeho náklady na cestu. Na konec svého pobytu rozdíl četné odpustky.⁹⁵

V květnu roku 1256 navštívil Prahu papežský legát Petr de Ponte Curvo a jak bylo zvykem, opět vybral od duchovních pražské diecéze sumu potřebnou pro pokrytí nákladů jeho cesty. Ovšem během jeho pobytu se stala jistá nemilá věc. V Praze byl přepaden a oloupen mnich. To Petra patrně vyvedlo z míry, protože na jeho popud a se souhlasem biskupa i kapituly byly v Praze zastaveny mše. Teda respektive mohly být slouženy, ale jen velmi potichu. Nařizeno bylo také zvonění v nešporách na zvonech ve všech kostelích. To vše bylo namířeno jako trest proti těm, kteří přepadávají duchovní. Tento stav trval od 9. do 23. Července, kdy se měšťané zapřísáhli, že s to už nebude opakovat.⁹⁶

O několik měsíců později, v červenci, zavítal do pražské diecéze kolínský arcibiskup Konrád. Cíle jeho návštěvy byl především Pražský hrad a král Václav, s nímž projednával patrně záležitosti kolem sporu kurie a císařství. Ubytován byl však v klášteře na Strahově a přirozeně se nemohl vyhnout ani kapitulnímu kostelu. Podle Letopisů však odmítl velké procesí a vešel pokorně a prostě oděn do kostela sv. Víta a vzdal poctu svatým mučedníkům.⁹⁷ Biskup Mikuláš jako hlava české církve při takovéto události jistě nechyběl.

Mikuláš se účastnil i slavnostního uvítání Přemysla Otakara, když se roku 1253 vracel z Rakous poté, co se dozvěděl o smrti svého otce Václava. Nového českého krále vítalo velké procesí duchovních. Podobné to bylo i roku 1255, kdy do Čech přijela Přemyslova manželka

⁹² *Letopisy české*, FRB II, s. 288, s. 289.

⁹³ *Tamtéž*, s. 289.

⁹⁴ *Tamtéž*, s. 289, s. 293, s. 294- 295.

⁹⁵ *Tamtéž*, s. 292.

⁹⁶ *Tamtéž*, s. 293- 294.

⁹⁷ *Tamtéž*, s. 294.

Markéta Babenberská. 11. července ji vítalo velké množství lidí- jak kleriků, tak laiků za jásavého zvuku hudby. O den později se pak účastnila velkolepého procesí, v němž ji přivítal i biskup Mikuláš a účastnili se ho další významní klerici jako například opatové kláštera v Břevnově i na Strahově.⁹⁸

Do doby Mikulášova episkopátu však patří i požár biskupského paláce, který byl umístěn v areálu Pražského hradu. Tehdy byl palác zcela zničen a tak muselo být nalezeno jiné místo. Jako vhodný byl vybrán areál hospodářského dvora biskupství v podhradí na levém břehu Vltavy u paty Juditina mostu. Tento prostor byl podstatně větší a mohlo zde být umístěno značné množství budov potřebných pro správu diecéze. Z tohoto původně hospodářského dvora byl vytvořen mohutný reprezentativní komplex se skvostným palácem, který se postupem času stal skutečně centrem diecézní správy i sídlem biskupova dvora.⁹⁹

K Mikulášovu episkopátu se však váží ještě další významné události. Myslím tím především vznik biskupské kanceláře a založení řádu Křižovníků s červenou hvězdou.

Po Mikulášovi z Újezda se dochovalo, jak již bylo výše zmíněno, osm listin, a pak ještě dvě, jejichž vydavatelem je král Václav I., ale Mikuláše k tomuto potvrzení přidává svou formulí. To vskutku není mnoho listin, ovšem může být nápadné, že po Mikulášově nástupci Janu III. se nám dochovalo již plných 63 listin, z nichž 32 jich je v originále.¹⁰⁰

Rostislav Nový ve výše citované studii poukazuje na to, že plných 19 z 32 dochovaných originálů vykazuje shodné prvky, které ukazují na ruku jednoho a toho samého písaře. Podobné prvky lze také, podle Nového nalézt také v listině Mikuláše z Újezda.¹⁰¹

Nový v tomto případě poukazuje na listinu, jejíž regest je otištěn v Erbenově edici. Tato listina se váže k únoru roku 1257 a biskup Mikuláš v ní stvrzuje vyšehradskému kanovníkovi Bartolomějovi určitou prebendu.¹⁰² A právě v této listině tedy Nový spatřuje podobné prvky jako v listinách Mikulášova nástupce Jana III. Dle toho tedy dále soudí, že tyto listiny s oněmi podobnými prvky jsou již produktem biskupské kanceláře, která se zformovala v posledních letech Mikulášova episkopátu. Jan tedy již přebral po svém nástupci funkční kancelář se zaběhnutým, personálem. Janovy listiny už bezesporu vykazují ruku jednoho a toho samého písaře a jsou to listiny už velmi dobře vyvinuté.¹⁰³

Další významnou událostí Mikulášova episkopátu bylo rozvoj řádu Křižovníků s červenou hvězdou. Toto špitální bratrstvo bylo založeno Anežkou Přemyslovnou, která již

⁹⁸ *Tamtéž*, s. 291, s. 293.

⁹⁹ *Tamtéž*, s. 157.

¹⁰⁰ Rostislav NOVÝ, *Listiny pražských biskupů*, s. 55, s. 58.

¹⁰¹ TÝŽ, s. 141.

¹⁰² CDB V/1, č. 118, s. 195.

¹⁰³ R. NOVÝ, *Listiny pražských biskupů*, s. 59.

delší čas usilovala, aby bylo toto bratrstvo uznáno za řád. Papež Inocenc IV. jí vyhověl v roce 1250, kdy dal Mikulášovi pokyn, aby špitálnímu bratrstvu přidělil vhodný symbol. Tak Mikuláš učinil o dva roky později, v červnu 1252. Jako znak pro toto bratrstvo zvolil červenou hvězdu a kříž.¹⁰⁴

3. 4. Shrnutí Mikulášova působení

Z výše uvedeného je patrné, že Mikuláš během svého episkopátu působil aktivně. Podílel se nejen na duchovní správě své diecéze, ale také na politických událostech země. Pečoval o stav svatovítského kostela i kostelů jiných. Myslím, že jej můžeme označit za velmi schopného muže, který se se svými povinnostmi dobře vypořádal, byť na něj byly kladeny v tak neklidných dobách sporů vnitřních i zahraničních.

V závěru je ještě nutno, dle mého soudu, položit otázku, proč se Mikuláš o autora Letopisů nedočkal tak zpěvného nekrologu jako jeho nástupce Jan III. nebo jako děkan pražské kapituly Vít.

Vít nastoupil na post děkana v roce 1241 a zastával jej až do své smrti v roce 1271, tedy plných třicet let. Jeho působení bylo velmi aktivní. V těchto třiceti letech provedl reformu chrámového zpěvu, opatřil svatovítskému kostelu nově sestavené zpěvníky i řadu nových knih a sám na své náklady založil několik oltářů a tři kostely, které i náležitě vybavil. Vítovy zásluhy jsou vypočteny autorem jeho nekrologu v Letopisech českých.¹⁰⁵

Mikuláš se žádného podobného nekrologu nedočkal, o jeho smrti píše autor Letopisů jen v jedné větě.¹⁰⁶ Snad je to dáno časovým odstupem, s nímž autor Letopisů psal. Snad byl mladší než biskup Mikuláš, který zemřel v roce 1258, a tedy mu jeho činy nebyly tak blíže známy jako činy Vítovy († 1271) nebo Janovy († 1278).

Ať už tomu bylo jakkoli, o Mikulášovi a jeho zásluhách zůstávají jen málo zdůrazněné zmínky. Přesto je nutno ocenit Mikulášovu aktivitu a schopnost v tak neklidných dobách angažovat se nejen ve sféře duchovní, ale i světské.

¹⁰⁴ CDB IV/1, č. 191, s. 350- 351; č. 245, s. 422-423.

¹⁰⁵ *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, FRB II, s. 321- 326.

¹⁰⁶ *Letopisy české*, FRB II, s. 295.

4. Biskup Jan III. z Dražic (1258- 1278)

Po smrti biskupa Mikuláše v lednu 1258 byl jeho nástupcem zvolen Jan III. z Dražic. Podle slov letopiscových „ *Bylť jest povahy vážné, neznámým nepřívětivý, domácím vlídný, pravdy následovník, na saudě prozřetelný, ve vši počestnosti mravů výtečný a vlastnosti nevyrovnané, truchlících laskavý těšitel, hostí a přespolních dobrotivý přijímatel a navštěvovatel. Nanejvýš výmluvný v řeči obojího jazyka českého i latinského, svítelnice svítící po světě a hořící ne pod kabelí, ale na svícnu postavená, osvěcoval srdce lidská slovem pravdy, skutky a příklady.*“¹⁰⁷

Takto tedy vzpomíná na Jana III. letopisec. Jakým byl ale Jan ve skutečnosti? Výše uvedená charakteristika je připsána k roku 1278 společně se zprávou o jeho úmrtí, může se jednat o vyjádření úcty k zemřelému biskupu a nemusí se nám tedy zdát hodnověrná. Odpověď na tuto otázku se hledá jen stěží. Pro poznání povahy člověka je nutná velká dávka empatie a také znalost prostředí, v němž se onen člověk pohyboval. Nečiním si zde nárok na poznání Janovy povahy a osobnosti. Je to úkol příliš složitý, ba dokonce nemožný u osob žijících v současnosti, natož pak u osob žijících ve středověku.

Pro poznání středověkého člověka musí se člověk otevřít nejen zcela jinému prostředí, ale také myšlení a chápání. Středověk nám nabízí prameny diplomatické a narativní povahy. Často jsou v nich zaznamenány velké počiny vládců nebo biskupů, ovšem o osobnostech a charakterech těchto aktérů se dozvídáme jen pomálu. Jedním z cílů této práce bude nalézt za počiny jednotlivých biskupů jejich osobnost. Pokud tohoto cíle nedosáhnu a zjistím, že není možné tyto osobnosti nahlédnout, i to bude, dle mého soudu, krok vpřed.

¹⁰⁷ „ *Erat enim forma spectabilis, incognitis formidabilis, domestici affabilis, veritatis imitator, iustitiae sectator indefessus, in iudicio providus, in universa morumhonestate praeclarus et qualitate incomparabilis, moerentium pius consolator, hospituj et peregrinorum benignus suspector et visitator. Facundissimus in eloquentia utriusque idiomatik bohemicí et latini, lucerna lucek in mundo et ardens non sub modio, sed super candelabrum posita, illuminabat corda hominum verbo veritatis, facti set exemplis.*“ In: *Příběhy krále Přemysla Otakara II.* FRB II, s. 333.

4.1. Rodové zázemí a první kroky v kariéře

Jan pocházel ze starobylého rodu nižší šlechty, rodu Dražiců. Rod se znakem vinné ratolesti v erbu původně sídlil na tvrzi v Litovici, jež leží mezi Prahou a Únhoštěm. Jejím zakladatelem i zakladatelem celého rodu pánů z Dražic byl Řehoř.¹⁰⁸ Právě Řehoř však od roku 1264 započíná výstavbu nového hradu na Boleslavsku na pravém břehu Jizery- hradu Dražice. Dostavby tohoto hradu se však nedožil, nicméně další členové jeho rodu již běžně užívali predikát „z Dražic“ a drželi i stejný rodový znak- vinnou ratolest se třemi zlatými listy v modrém poli.¹⁰⁹

Ačkoli rod pánů z Dražic patřil k nižší a spíše chudší šlechtě, pohybovali se jeho členové v blízkosti panovnického dvora a se službou králi byli pevně spjati již po generace. Ve službách krále Přemysla se objevuje Řehoř z Dražic, nejstarší člen tohoto rodu, který také držel a spravoval rodové panství.¹¹⁰ Sám Řehoř je pro období mezi lety 1267 jmenován jako podkomoří královny.¹¹¹ Dále jej také prameny znají jako jednoho z deseti purkrabích Pražského hradu, které jmenoval Přemysl Otakar II.¹¹²

Kromě Jana a Řehoře ale známe i další příslušníky rodu Dražiců. Správou panství býval vždy pověřován nejstarší syn, ostatní pak zaujímali jiné posty. V případě Dražiců se velmi často jednalo o posty církevní. Řehořovi bratři Jan, Trojan a Abel- všichni našli uplatnění v české církvi. Trojan byl pražským kanovníkem, Abel farářem v Hostivicích a následně i kanovníkem u Sv. Jiří. Jan pak zaujal post v české církvi nejvyšší. Z tohoto rodu pak o několik let později vzešel další pražský biskup, stejnojmenný Janův synovec (syn Řehoře).¹¹³

Nyní ale k samotnému Janovi. Vyrostl v prostředí rodu nižší šlechty, který byl již tradičně spjat se službou králi. Ostatně to je pro rody nižší šlechty typické, rody s větším majetkem, rody z vyšší šlechty, naopak velmi často tvořily proti králi opozici. Jejich

¹⁰⁸ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl 8. Strakonicko a Slánsko*, s. 280, Argo, Praha 1996.

¹⁰⁹ V. CHALOUPECKÝ, *Jan IV. z Dražic*, s. 4.

¹¹⁰ Z. HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, s. 19.

¹¹¹ František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Dílo Františka Palackého I, nakladatelství L. Mazáč, Praha 1941, s. 337.

¹¹² V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 320. Pojednává i o problematice skutečné činnosti a pravomocích těchto purkrabí, zároveň zmiňuje i starší práce o daném tématu. Z novějších prací se tématem zabývá např. Libor JAN, *Deset „purkrabích“ na dvoře Přemysla Otakara II.*, in: *Dvory a rezidence ve středověku II*. Edd. Dana DVOŘÁČKOVÁ- MALÁ- Jan ZELENKA, Historický ústav, Praha 2008, s. 81- 90.

¹¹³ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze. Díl 10. Boleslavsko*, Argo, Praha 1997, s. 237.

majetkový standard i moc nebyly na králi tolik závislé, jako tomu bylo v případě nižších šlechtických rodů.¹¹⁴

Zatímco Janův bratr Řehoř byl pevně spjat se službou králi a jeho dvoru, oddali se Jan a jeho další bratři Trojan a Abel službě církvi. I tato cesta byla pro rod pánů z Dražic tradiční. Připomeňme Janova strýce, taktéž Jana, který zastával úřad v české církvi nejvyšší- úřad biskupský. Jedná se o Jana II. z Dražic, který byl pro stolec sv. Vojtěcha zvolen roku 1227.¹¹⁵

Jan patrně vyrůstal na rodovém hradě Dražice na Boleslavsku, již tam mohlo být rozhodnuto o jeho budoucím uplatnění v církvi. Ovšem nutno dodat, že o jeho dětství se do dnešních dob nedochovaly žádné zprávy. Dá se ovšem předpokládat, že vzdělání mohl získat na škole, která fungovala při kapitulním kostele v Praze.

Péče o tuto školu byla svěřena pražské kapitule, která se o ni starala skrze úřad scholastika. Ten je doložen poprvé k roku 1212. Tehdy byl jeho nositelem Jan, strýc našeho Jana III., který se roku 1227 stane pražským biskupem. V jeho původním úřadě, úřadě scholastika, jej pak vystřídá mistr Bernard.¹¹⁶

Jednalo se o typ nižší školy, která svým žákům nabízela tzv. studium particulare. Žáci se zde získali vzdělání v rozsahu trivium a quadrivium, základy svobodných umění (především filozofie) a samozřejmě také znalost latiny. K vyššímu studiu museli však žáci odcházet do zahraničí. Tato škola při pražské kapitule byla patrně dobře zavedená a hojně navštěvovaná, soudě podle rozhořčení, které vyvolal její zánik během odboje mladého prince Přemysla proti jeho otci králi Václavovi. Během této bouře byla škola zrušena, ovšem po uklidnění situace byla znovu obnovena. O její fungování se i nadále starala pražská kapitula, ovšem i sám král kapitule k udržování školy daroval některé statky.¹¹⁷ V tomto období škola kvetla a dosáhla alespoň středoevropského věhlasu.¹¹⁸

Je tedy pravděpodobné, že Jan III. mohl vzdělání získat právě zde. Poté následovaly již první krůčky po žebříčku církevní hierarchie, po nichž vystoupal až na stupínek nejvyšší.

*Anno gratis 1258 Nicolaus episcopus obiit XVI Kal. Febriarii, et eodem anno in Kalendis Februari Johanes electus est in episcopum Pragensem....*¹¹⁹ Tak takto nás autor Letopisů českých informuje o smrti biskupa Mikuláše z Újezda. Tato vskutku kratičká

¹¹⁴ Z. HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, s. 19.

¹¹⁵ E. GATZ (Hrsg.), *Die Bischöfe*, s. 583.

¹¹⁶ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 638.

¹¹⁷ TÝŽ, s. 879- 881.

¹¹⁸ M. BLÁHOVÁ, *Kronika tak řečeného Dalimila (3)*, s. 110.

¹¹⁹ *Letopisy české*, FRB II, s. 295.

zmínka, která ihned pokračuje zprávou o volbě nového biskupa, ostře kontrastuje se zprávou, kterou Letopisec zanechal o smrti Mikulášova nástupce Jana.¹²⁰

4. 2. Janovo uvedení na biskupský stolec a jeho působení v panovnických službách

Mikuláš zemřel 17. 1. 1258. Opět tedy zasedla pražská kapitula a ze svého středu měla zvolit nového biskupa. Rozhodování netrvalo dlouho a již 1. února je výsledek volby oznámen: novým biskupem se stal Jan z Dražic. Tuto volbu potvrdil, z pověření mohučského arcibiskupa, olomoucký biskup Bruno dne 10. března.¹²¹ To však byla jen volba, pro posvěcení se musel Jan vydat do Vídně, kde v tu dobu sídlil dvůr krále Přemysla a u něhož byl přítomen i biskup Bruno. Zde byl Jan III. tedy slavnostně vysvěcen na biskupa. Byl to den Letnic, který tehdy připadl na 12. května.¹²² Brunovi při svěcení asistovali ještě další tři biskupové- pasovský biskup Ota, řezenský biskup Albert a litevský biskup Jindřich.¹²³

Po řádném vysvěcení se mohl Jan vrátit zpět do Čech, nyní již jako hlava pražské diecéze. Branami Prahy projel 26. května a přivítalo jej slavné procesí jak duchovních, tak prostých lidí. Ještě ten den sloužil svou první mši coby biskup.¹²⁴

Jan se svých povinností zhostil patrně s plnou vervou. Letopisy české nám přinášejí celou řadu zpráv, kterak Jan pečoval o svou diecézi. Z tohoto pramene se však dozvídáme především o Janových zásadách v oblasti spirituální správy diecéze. Což samozřejmě není na škodu. Díky těmto zprávám můžeme vysledovat Janovy aktivity tzv. in spritualibus.

Jan jako hlava církve však neměl na starosti jen duchovní správu diecéze, ale musel se věnovat i ryze světským záležitostem. V době Janova pontifikátu již byla církev jedním z předních pozemkových vlastníků v zemi. A tak se povinnosti biskupů vztahovaly samozřejmě i na oblast správy a ochrany biskupských statků. To bylo patrně o to těžší, čím víc byly ony statky roztržštěné. Majetky pražského biskupství nebyly uspořádány do jakéhosi komplexu lenních statků tak, jak to mu bylo v sousední olomoucké diecézi.¹²⁵

¹²⁰ Viz poznámka č. 1.

¹²¹ E. GATZ (Hrsg.), *Die Bischöfe*, s. 583.

¹²² „*Johanes consecratus est in episcopum Viennae in Austria IV Idus Maii, quia tunc occurrebat dies pentecostes die dominico.*“ In: *Letopisy české*, FRB II, s. 295.

¹²³ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 79.

¹²⁴ *Letopisy české*, FRB II, s. 295.

¹²⁵ J. JANÁK- Z. HLEDÍKOVÁ- J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku až do současnosti*, s. 183.

Samozřejmě přímo úměrně s růstem majetku roste i potřeba evidence majetkových pochodů. A právě z Janovy doby se nám dochovalo značné množství diplomatického materiálu, který nejen svým množstvím, ale především formou poukazuje na to, že se Jan již mohl opírat o funkční biskupskou kancelář, kterou převzal po svém předchůdci Mikulášovi z Újezda. Podle Rostislava Nového, který se biskupskými listinami zabýval a podrobil je pečlivému rozboru, je možné klást počátek fungování biskupské kanceláře do konce 50. let 13. století, snad do posledního roku Mikulášova pontifikátu.¹²⁶

Z doby Janova episkopátu se dochovalo velké množství listin- celkem 63. Z tohoto počtu si jich pak 32 můžeme prohlédnout přímo v originále. Rostislav Nový si dále povšiml faktu, že celkem 19 listin z oněch 32 originálů vykazují shodné znaky.¹²⁷ Tento počet je značný, průměr činí asi tři listiny za rok, což představuje desetinásobek počtu dochovaných listin Mikuláše z Újezda. Většina těchto listiny byla vydána v Praze.¹²⁸

Jan III. se objevuje tedy nejen na listinách in spiritualibus, ale i na listinách in temporalibus. Jeho jméno figuruje několikrát i ve svědečných řadách krále Přemysla Otakara II. Faktem ovšem zůstává, že častěji než Jan se ve svědečných řadách Přemyslových listin objevují osoby světské nebo postava olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku, který byl Přemyslovým blízkým spolupracovníkem.¹²⁹

To ovšem neznámá, že by vztahy mezi biskupem Janem a králem Přemyslem byly napjaté, nebo že by král Janovi nevěřil a raději se opíral o olomouckého biskupa. O konfliktech mezi Janem a Přemyslem není zpráv, ba naopak, je možno se domnívat, že jejich vztahy byly dobré. Jan nezasahoval do královské politiky, a když, tak ji podporoval, stejně jako Přemysl podporoval diecézi. Podle Václava Novotného byl Jan Přemyslovi věrně oddán. Dokonce soudí, že posty, které pak obdržel člen Janovy rodiny Řehoř, mu mohly být uděleny právě Janovou zásluhou.¹³⁰

Ačkoli se Jan vyskytuje ve svědečných řadách královských listin jen málokdy, nemusí to nutně znamenat nelibost či nedůvěru krále k tomuto biskupovi. Jan se naopak patrně těšil králově přízni. Můžeme jej spatřit po boku krále, jak stvrzuje jeho mírová ujednání.

Příkladem může být smír mezi Přemyslem a uherským králem Bélou, který byl sepsán 31. března 1261. Ve výsledné listině se Jan III. společně s pasovským biskupem Otou a olomouckým biskupem Brunem zavazuje, že bude dohlížet na dodržování podmínek míru

¹²⁶ R. NOVÝ, *Listiny pražských biskupů XI.- XIV. století*, s. 141.

¹²⁷ TÝŽ, s. 59.

¹²⁸ I. HLAVÁČEK, *Poznámky k itinerářům*, s. 211.

¹²⁹ TÝŽ, s. 212.

¹³⁰ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 457.

(z Přemyslovy strany). O několik dní později (7. dubna) pak ještě pasovský biskup připojuje další list, v němž zdůrazňuje, že poruší-li Přemysl mír, pak jej ztrestá klatbou a Rakousy interdiktem.¹³¹

Jan se také angažoval ve sporech krále Přemysla s dolnobavorským vévodou Jindřichem. Ten útočil na statky salcburského arcibiskupství. Tehdejší arcibiskup Wlodislav Slezský se obrátil se stížným listem na papeže Klimenta IV., který tuto záležitost přesunul na pražského biskupa Jana III. Jan se měl zasadit o to, aby Jindřich všechny uloupené statky znovu navrátil.¹³²

Salcburské arcibiskupství bylo pod Přemyslovou kontrolou, kterou udržoval tím, že na arcibiskupský stolec prosazoval své příbuzné. Mezi lety 1247- 1264 držel post arcibiskupa Přemyslův bratranec Filip Sponheimský, ovšem pak se objevily potíže s jeho udržením na tomto postu a tak Přemysl opět zasáhl. Na arcibiskupský stolec prosadil dalšího svého příbuzného (již výše zmíněného) Vladislava (1265- 1270).¹³³

Nicméně Klimentovi IV. bylo jasné, že i když Jan jako přesvědčovací metodu použije i hrozby církevními tresty, nemusí uspět. A tak zároveň s listem, který je určen Janovi, posílá list králi Přemyslovi, ve kterém jej žádá, aby Jana v jeho úsilí podporoval mocí světskou.¹³⁴

Jan figuruje i v dalších „politických“ záležitostech Přemyslových. V roce 1270 českému králi vyvstaly potíže na východní hranici, kde po smrti spřízněného krále Bely IV. († 1270) znovu vzplanuly boje s Uhry. Se zbraní v ruce se proti Přemyslovi postavil nový král Štěpán I. (1270- 1272). Střet se Štěpánem netrval dlouho, ovšem další konflikty pak následovaly s magnátskými kmeny o vliv nad Ladislavem IV. Kumánem.¹³⁵

Jak jsem poznamenala výše, střet se Štěpánem netrval dlouho, 3. července 1271 byl mezi ním a Přemyslem uzavřen mír, jehož se účastnili i duchovní. A to jak biskupové spříznění se Štěpánem, tak i biskupové z Přemyslovy strany. A zde se opět objevuje Jan III., kterak se společně s biskupem olomouckým, pasovským, frisinským a řezenským a také s arcibiskupem salcburským zavazuje, že budou dbát na to, aby Přemysl ujednané podmínky dodržel. K tomu samému se pak zavázali i biskupové ze Štěpánovy strany.¹³⁶

Jan je dále dosvědčen i u dalších významných událostí spojených s králem nebo jeho dvorem. Můžeme jej zahlédnout při všech velkých slavnostech na královském dvoře. Nelze

¹³¹ CDB V/1, č. 227, s. 413- 414, CDB V/3, č. 1209, s. 165; o tomto konfliktu i o mírových jednáních- V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 93- 94.

¹³² E. GATZ (Hrsg.), *Die Bischöfe*, s. 583.

¹³³ P. SOMMER- D. TŘEŠTÍK- J. ŽEMLIČKA (Edd), *Přemyslovci*, s. 313.

¹³⁴ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 143.

¹³⁵ P. SOMMER- D. TŘEŠTÍK- J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 315.

¹³⁶ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 239; RBM II. č. 751, s. 294-295.

opomenout jeho účast na slavné korunovaci Přemysla a jeho nové ženy Kunhuty, která se konala 25. prosince 1261 v pražském kostele sv. Víta. Této události provázené velkolepou mší i následnou oslavou se, podle slov Letopiscových, účastnilo šest biskupů. Jako prvního jmenuje Jana Pražského, dále pak biskupa moravského, pasovského a zmiňuje i dva biskupy z Prus. Neopomíná také zaznamenat účast braniborského markraběte s manželkou, syny i dcerami. Slavnosti se účastnila ale pochopitelně mnohem širší společnost. Letopisec dále zmiňuje polská knížata a mnoho jiných šlechticů, hrabat, purkrabí, županů a jiných. Jako místo oslav tohoto aktu byla zvolena Letná. Proti prosincovému počasí pak zúčastněné měly chránit připravené přístřešky.¹³⁷

Dnes můžeme jen popustit uzdu fantazii a představit si, kterak za prostřenými tabulemi zasedá král, královna a jejich dvůr. Můžeme si jen představit zvuk hudby, šum hovoru a rytmus tance.

Další proslulá slavnost pořádaná Přemyslem se konala v říjnu 1264 na počest sňatku Přemyslovy neteře Kunhuty se synem uherského krále Bely. Jednalo se o ryze politický sňatek, který měl upevnit uzavřený mír mezi českým a uherským králem. Přemysl sám svou neteř přivedl k Bratislavě, kde se měl konat obřad i následná hostina. K této slavnostní události byli opět pozváni šlechtici z Čech, Moravy a Rakous, ale jistě nechyběla ani Bělova družina a skupina duchovních. Po Přemyslově boku opět můžeme zachytit Jana III. z Dražic a také olomouckého a braniborského biskupa. Slavnost ve skvostných stanech také provázel akt pasování mladých šlechticů na rytíře z rukou českého krále a dále také rytířské hry. Letopisec neopomíná zdůraznit velikost, skvělost a moudrost českého krále, který takovou hostinu a slavnost dokázal uspořádat.¹³⁸

Další důvod k oslavám se objevil záhy. V lednu 1265 se Přemyslovi a Kunhutě narodilo první dítě. Dcerka Kunhuta. Její křtiny se konaly 2. února a měly být provázeny nejen mší a procesím, ale přirozeně také slavností a hody. Podle Letopisů českých provedli křest tři biskupové- pražský, olomoucký a bamberský. Slavnostní obřad byl provázen samozřejmě velkolepou mší a procesím v němž šel sám král ozdoben korunou. Po těchto ceremoniích v pražském kostele se pak hosté odebrali k hostině, která trvala po dva dny. Slavnosti křtu i následných hodů se opět účastnil výběr šlechty nejen z Čech a Moravy, ale i z Rakouska, přítomni byli samozřejmě i duchovní a biskupové, kteří provedli křest.¹³⁹

¹³⁷ *Letopisy české*, FRB II, s. 297.

¹³⁸ *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, FBR II, s. 320.

¹³⁹ *Letopisy české*, FRB II, s. 299.

Účast biskupa Jana III. na mnohých politických i reprezentativních akcích krále Přemysla nás utvrzuje v myšlence, že vztahy mezi ním a králem byly přátelské. Přátelské nebo alespoň dobré vztahy měl Jan pravděpodobně i s královnou Kunhutou. V době jejího dalšího těhotenství jí Jan udělil dispens od postních pokrmů, které by mohly být nedostatečné pro výživu dítěte, která královna čekala a které mohlo být tak dlouho očekávaným synem-dědicem.¹⁴⁰

Janovy vztahy s Kunhutou dostaly trhlinu v době po Přemyslově smrti. Když se Kunhuta dozvěděla o smrti svého manžela, musela náhle řešit velmi svízelnou situaci. Obrátila se tedy na Přemyslova synovce Otu V. Braniborského, který sice její žádosti vyhověl a do Čech se vydal, ovšem v království již vládl chaos. Na Moravu přitáhl vítězný císař Rudolf Habsburský a v Čechách již řadu statků přepadali Vítkovci.¹⁴¹

Kunhuta v této vypjaté situaci zpanikařila a nechala zatknout královského protonotáře Jindřicha, kanovníka pražského i vyšehradského. Jindřich měl však kromě svých církevních funkcí i značný diplomatický vliv, proto tento královnin krok značně pobořil biskupa Jana. Ihned začal usilovat o Jindřichovo propuštění, kterého dosáhl poté, co vyhlásil interdikt. Přes týden se v kostele Sv. Víta nesloužily mše, pak Kunhuta podlehla a Jindřich byl propuštěn.¹⁴²

4.3. Biskup Jan III. jako představitel diecéze

Biskup Jan III. z Dražic se tedy jak z výše zmíněného vyplývá, angažoval po boku krále v jeho politických záležitostech a měl o nich patrně velmi dobré povědomí. Ovšem nestaral se jen o světské povinnosti vyplývající z jeho úřadu. Účastnil se několika synod, které byly za jeho episkopátu svolány, hostil papežské legáty, pečoval o dobrý stav pražského kostela.

Na počátku března roku 1267 zavítal do Čech papežský legát kardinál- kněz Guido, člen cisterciáckého řádu, kterého Jan hostil v Praze. Legát se zde zdržel až do 28. března, vybral na pokrytí útrat své cesty 150 hřiven stříbra a odjel do Rakouska. Nedlouho poté, 12. května téhož roku, pak Guido svolal do Vídně synodu, jíž se účastnili i zástupci české církve v čele s pražským biskupem Janem.¹⁴³

¹⁴⁰ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 255.

¹⁴¹ P. SOMMER- D. TŘEŠTÍK- J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 317.

¹⁴² Josef ŠUSTA, *České dějiny II/1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Jan Laichter, Praha 1935, s. 292.

¹⁴³ *Letopisy české*, FRB II, s. 300.

Synodální statuta, která vznikala jako platné normy po ukončení synod, byla závazná pro podřízené složky daného arcibiskupství. Ovšem svolávání synod bylo možné i na nižších úrovních, tzn. mohly být svolávány i synody v jednotlivých biskupstvích. Tento fenomén se v prostředí českých zemí objevuje v poslední čtvrtině 13. století a zvláště pražské biskupství udivuje velkým počtem svolaných synod. Naproti tomu sousední olomoucké biskupství svolávalo synodu v průměru jednou za dvacet let. Synody zde měly, na rozdíl od pražského biskupství, charakter spíše mimořádných jednání.¹⁴⁴

Jako Jan nechyběl na synodě svolané do Vídně, nechyběl ani na čtrnáctém obecném koncilu, který papež Řehoř X. svolal na květen 1274 do Lyonu. Tento koncil byl slavnostně zahájen a byl přehlídkou vysokého duchovenstva i mocných laiků. Z Českého království se k němu dostavil jak biskup pražský Jan, tak i olomoucký Bruno společně s představiteli českých kapitul a klášterů.¹⁴⁵

Na koncilu se Jan zdržel od května do června a poté, co se vrátil, nechal v kostelích vybírat od věřících příspěvky na pomoc Svaté zemi.¹⁴⁶

Jan povinností svého úřadu dostal i v oblasti péče o biskupský kostel sv. Víta. Při dokončování přestavby Pražského hradu nechal Jan vysvětit hradní kapli Všech Svatých. Přímo v katedrále pak Jan zřídil kazatelnu a vysvětil oltář sv. Matouše. Za Janova episkopátu také katedrální děkan Vít dokončil reformu liturgického zpěvu, se kterou započal již v době Janova předchůdce Mikuláše. Děkan Vít také pracoval na sbírce liturgických knih.¹⁴⁷

Jan se také postaral o obnovu věže kostela sv. Víta, která byla pobořena a jejíž oprava byla dokončena v roce 1270. V roce 1276 se Jan také postaral o pokrytí střechy katedrály kamennými taškami i o vložení nových skleněných oken s výjevy ze Starého a Nového zákona.¹⁴⁸

V závěru svého života Jan ještě prožil šok ze smrti českého krále Přemysla. Svého panovníka, na jehož straně vždy věrně stál, však přežil jen o několik měsíců. Biskup Jan III. z Dražic zemřel dne 21. října roku 1278.

Závěrem tedy nutno znovu poznamenat, že biskup Jan III. pečoval o svou diecézi jak v oblasti duchovní, tak světské správy a byl důležitou oporou také českému králi. On i rod, z nějž pocházel, byl králi oporou. Jana nám prameny ukazují několikrát na významných shromážděních, kde stojí po Přemyslově boku. Dá se tedy říct, že byl politicky aktivní a že o

¹⁴⁴ Z. HLEDÍKOVÁ- J. V. POLC, *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, s. 13- 14.

¹⁴⁵ J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 135.

¹⁴⁶ *Letopisy české*, FRB II, s. 301.

¹⁴⁷ E. Gatz, *Die Bischöfe*, s. 583.

¹⁴⁸ *Letopisy české*, FRB II, s. 300, 302.

politickém dění své doby musel mít značný přehled. Byl pevnou součástí dvora, ale nepřestal dbát i svých povinností duchovního správce země.

5. Biskup Tobiáš z Bechyně (1278- 1296)

Po smrti biskupa Jana III. z Dražic byl kapitulou zvolen jako jeho nástupce Tobiáš z Bechyně. Autor zlých let po smrti Přemysla II. Otakara tuto událost datuje k 15. listopadu roku 1278. Tobiáš je zde popisován jako *vir nobili prosapia ortus, aetatis legitimae.... Idem in fficio praepositurae adhuc existens, non solum celericos Pragensis ecclesiae seu civitatis, immo quacunq;ue terrarum parte advenientes sub Alani munificentia grata Christi vice recipient, et eis caritativo affectu necessaria vitae ministrant.*¹⁴⁹

Nově zvolený biskup Tobiáš pocházel ze starobylého a rozvětveného rodu Benešoviců, jehož členové již tradičně patřili k přední české elitě. Můžeme je zachytit ve službách českých králů i na různých příčkách církevní hierarchie.

Již předpokládaný zakladatel tohoto rodu, Beneš, se vyznamenal v bojích před Milánem roku 1158- kam doprovázel svého knížete. Kořist z této výpravy pak věnoval kostelu v Benešově. Tento Beneš byl otcem několika synů, z nichž jmenujme například Tobiáše, který se oddal duchovní kariéře a dosáhl proboštví, nejprve boleslavského, pak pražského. Dalšími potomky onoho hrdinného Beneše od Milána byl i jistý Vok, který statky Benešoviců rozšířil i na Moravu. Vok měl několik synů, z nichž někteří opět vynikli ve službách svého krále. Jsou to Ondřej a Beneš, kteří se proslavili obranou Opavy v roce 1252.

Beneš, zvaný také z Cvilína, setrval ve službách krále až do roku 1256, kdy byl pro podezření ze zrady popraven. Mezi Vokovy syny patří též Tobiáš, který přes jednotlivé stupně církevní hierarchie dospěl až ke stupni nejvyššímu, tedy biskupskému.¹⁵⁰

Tobiášův rod patřil tedy k velmi dobře situovaným. Na posty biskupů většinou usedaly osoby právě ze šlechtických rodů, ovšem jednalo se především o rody nižší, nikoli vyšší šlechty, jak tomu bylo v případě Tobiáše. Případy, kdy byl na post biskupa dosazen člen vládnoucího nebo velmi vlivného rodu jsou vcelku vzácné. Ovšem je nutno si uvědomit, v jakém prostředí se volba nového biskupa konala. Bylo to jen několik měsíců poté, co na Moravském poli vykrvácel český železný a zlatý král Přemysl Otakar II. V rozháraných domácích poměrech tehdy převzala odpovědnost za zemi šlechtická obec. Fakt, že nový biskup byl vybrán právě z ní, jistě není jen náhodou.¹⁵¹

¹⁴⁹ *Zlá léta po smrti krále Přemysla II. Otakara*, FRB II, s. 335- 336.

¹⁵⁰ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 440.

¹⁵¹ Martin NODL- František ŠMAHEL (Edd.), *Člověk českého středověku*, s. 153.

5. 1. Tobiáš a stupně církevní hierarchie

Tobiášovi nelze upřít velmi dobře rozjetou předchozí církevní kariéru. Je možné se domnívat, že mu v krůčcích po stupních církevní hierarchie pomáhali vlivní příbuzní, nicméně, jak čas ukázal, Tobiáš byl velmi schopný a prozíravý a kapitula rozhodně nemusela své volby litovat.

Zpět ale k Tobiášově rodině. Příslušníci rodu zavínuté střely se, jak jsem zmínila již výše, vyznamenávali ve světských úřadech a službách králi, ale někteří z nich se zaměřili na církevní kariéru. Jmenujme ku příkladu dva Tobiášovy strýce Roberta a Tobiáše, jenž je někdy v pramenech nazýván jako Dobeš.

Robert vstoupil do řádu premonstrátů a pobýval v klášteře v Hradišti u Olomouce. Zde se pak roku 1240 stal opatem, zároveň však zastával post kaplana krále Václava, který mu projevoval svou přízeň několikerými dary.¹⁵² Robert se projevil jako velmi schopný člověk. Ve své funkci opata musel čelit nájezdu Tatarů, kteří jeho klášter poplenili, ovšem vzniklé škody dokázal Robert napravit a pak i nadále pečoval o hmotné i duchovní zabezpečení kláštera. Opatem v Hradišti byl třicet let a ve své funkci opravdu nelenil. Rozmnožoval statky, nechal opisovat knihy, opatřil nová roucha. Klášteru se za jeho opatování dařilo.¹⁵³

Robertův bratr Tobiáš měl rovněž velmi slibnou církevní kariéru. K roku 1229 je uváděn jako kanovník pražské kapituly a vidíme jej zde ještě v roce 1233. Mezi lety 1234-1235 jej pak listiny znají jako arcijáhena.¹⁵⁴ V. V. Tomek ve svém soupisu duchovenstva uvádí, že se jednalo o arcijáhensví pražské.¹⁵⁵

V roce 1237 je Tobiáš zaznamenán jako probošt boleslavské kapituly, od následujícího roku byl však již usazen ve funkci děkana pražské kapituly, přičemž si post boleslavského probošta stále držel.¹⁵⁶ Post děkana pražské kapituly zastával patrně do roku 1241, kdy byl zvolen proboštem téže kapituly. V tomto úřadě pak setrval až do roku 1260.¹⁵⁷ Jako probošt pražské kapituly je nám Tobiáš znám již z předchozí kapitoly o biskupu Mikuláši z Újezda, kde vystupuje jako stoupenec biskupa a kralevice Přemysla v odboji proti králi Václavovi.

¹⁵² RBM I, č. 1002, s. 463.

¹⁵³ F. DVORSKÝ, *O starožitném rodě Benešoviců*, s. 20- 22.

¹⁵⁴ CBB II, č. 331, s. 337-340, CDB III/1, č. 51, s.51- 52, CDB III/1, č. 70, s. 74- 75; RBM I, č. 872, s. 441.

¹⁵⁵ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy I*, s. 591.

¹⁵⁶ CDB III/1, č. 172, s. 212-213; CDB III/1, č. 172, s. 212-213

¹⁵⁷ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy I*, s. 589.

Zapsal se však i v jeho rodném prostředí- v Benešově založil minoritský klášter s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, v němž byl také roku 1262 pohřben.¹⁵⁸

Kariéra Tobiášova stejnojmenného strýce byla tedy poměrně dlouhá a ze svých postů mohl být svému synovci v lecčems nápomocen. Dá se předpokládat, že právě ve škole této kapituly získal pod dohledem svého strýce budoucí biskup své vzdělání.¹⁵⁹

Ovšem nějaké konkrétní zprávy se nám o Tobiášově mládí nedochovaly. V listinách je jmenován poprvé v roce 1262 a to již jako kanovník pražské kapituly a zároveň i kanovníkem kapituly v Pasově.¹⁶⁰ Přijetí Tobiáše do pasovské kapituly bylo jakousi tečkou za jejím sporem s českým králem Přemyslem II. o patronátní práva. Spor byl nakonec vyřešen tak, že se král patronátního práva zřekl, ale na oplátku kapitula do svého středu přijala tohoto pražského kanovníka.¹⁶¹

Dalším stupněm v Tobiášově kariéře byl post mělnického probošta, v němž jej lze doložit mezi lety 1269- 1270.¹⁶²

V nové funkci se Tobiáš objevuje až v roce 1275, kdy jej prameny znají jako pražského probošta. O dva roky později je znám v úřadě probošta vyšehradského.¹⁶³ A právě z těchto postů byl po krátké sedisvakanci na biskupském stolci po smrti Jana III. z Dražic zvolen Tobiáš biskupem.

Jan III. zemřel 21. října 1278 a již 15. 11. kapitula zvolila jeho nástupce. Dá se tedy předpokládat, že byl Tobiáš kapitule dobře známý a snad i blízký, o čemž mohou svědčit i slova autora Zlých let, která byla zmíněna v úvodu této kapitoly.¹⁶⁴

5. 2. Tobiášovo uvedení do úřadu a jeho působení v oblasti politiky a dvora

V listopadu roku 1278 byl tedy Tobiáš zvolen, ovšem tento akt sám o sobě nestačil. Volba každého nového biskupa musela být potvrzena mohučským metropolitou i papežem. Pokud volba byla těmito představenými schválena, musel projít každý biskup obřadem svěcení a instalace na stolec svého úřadu.

¹⁵⁸J. KADLEC, *Bischof Tobias*, s. 124.

¹⁵⁹ *Tamtéž*, s. 125.

¹⁶⁰ CDB III/1, č. 172, s. 212-213

¹⁶¹ J. KADLEC, *Bischof Tobias*, s. 125.

¹⁶² CDB V/3, č. 1444, s. 293; CDB V/3, č. 1488, s. 316, CDB V/3, č. 1489, s. 317

¹⁶³ CDB V/2, č. 778, s. 451-453; CDB V/2, č. 834, s. 536-538.

¹⁶⁴ Viz poznámka č. 1.

Obřad svěcení biskupa prošel dlouhým vývojem. Jeho nejstarší složkou je vkládání rukou na svěcencovu hlavu. Od raného středověku se tomuto základnímu aktu přidávají i různé zásvětné modlitby, pomazání a předávání prstenu a berly. Od konce 12. století je doloženo také předávání evangeliáře, zahalení hlavy před pomazáním a také obětní průvod. Kromě hlavy byly svěcenci pomazány i ruce a pravý palec.¹⁶⁵

Tímto obřadem musel jistě projít i Tobiáš. Podle předpisů jej měl posvětit mohučský metropolita, za nímž se měl Tobiáš vydat, ale myšlenka cesty do Mohuče nebyl příliš nakloněn, patrně kvůli nebezpečným cestám a neklidné vnitřní situaci českého království. A tak tedy bylo z Prahy vysláno poselstvo složené z mistra Řehoře, děkana pražského, dále pak z olomouckého probošta Alše a pražského kanovníka Dětricha k mohučskému metropolitovi Wernerovi z Eppsteinu. Poselstvo neslo dekret, který sepsala kapitula, a v němž popisovala průběh Tobiášovy volby.¹⁶⁶

Mohučský arcibiskup Werner z Eppsteinu a jeho kanovníci volbu prověřili a shledali, že neodporuje kanonickému právu. Dále také svolili k tomu, aby byl Tobiáš vysvěcen na kněze a poté i povýšen na biskupskou hodnost olomouckým biskupem Brunem a dvěma sousedními biskupy.¹⁶⁷ Z pramenů však nevyplývá, zda byl Tobiáš vysvěcen na kněze z jáhenského stupně. Nebylo vždy nutností, aby měl biskup v době své volby všechna svěcení. Mohl být zvolen a všechny ostatní stupně do doby intronizace doplnit.¹⁶⁸

Poselstvo s kladnou odpovědí dorazilo do Prahy 22. prosince (1278) do Čech a hned 5. den nového roku se Tobiáš za doprovodu pražského děkana Řehoře, olomouckého probošta Alše a Dětricha vydal za olomouckým biskupem Brunem, který se toho času zdržoval v Ostravě. Bruno je přijal a 18. ledna potvrdil Tobiášovo zvolení kapitulou jako řádně provedenou. Tobiáš se poté vrátil se svým doprovodem zpět, ovšem hned další měsíc, 21. února, se vrátil zpět na Moravu. Tentokrát však Letopisec hovoří o mnohem širším doprovodu. V družině opět nechyběl mistr Řehoř, děkan pražské kapituly, ale provázela jej i řada dalších pražských kanovníků a biskupských kaplanů. Nového biskupa však na této cestě již doprovázeli i zástupci světského stavu. Letopisec hovoří o šlechticích, rytířích a panoších jeho dvora. Dále také popisuje, že je Tobiáš opatřil skvělými strakatými rouchy s kuními kožešinami a všichni prý nesli znak Tobiášova rodu, tedy znak zavínuté střely.¹⁶⁹ Důvodem

¹⁶⁵ M. NODL- F. ŠMAHEL, *Člověk českého středověku*, s. 141- 142.

¹⁶⁶ *O zlých létech*, FRB II., s. 336.

¹⁶⁷ J. KADLEC, *Bischof Tobias*, s. 125.

¹⁶⁸ PhDr. Eva DOLEŽALOVÁ, konzultace, 14. 5. 2010.

¹⁶⁹ *O zlých létech*, FRB II, s. 337- 338.

tak slavnostní a rozsáhlé družiny byl jistě fakt, že si tentokrát Tobiáš jel pro kněžské i biskupské svěcení.

Kněžské svěcení mu však mohl opět udělit jeho olomoucký kolega v biskupském úřadě. I tentokrát Bruno Tobiášovi vyhověl a s pomocí sekovského biskupa byl dne 25. února Tobiáš slavnostně vysvěcen na kněze. O den později jej pak tři biskupové- olomoucký, sekovský a basilejský vysvětili na biskupa pražské diecéze.¹⁷⁰

Autor vyprávění o Zlých letech po smrti krále Přemysla II. Otakara o průběhu Tobiášovi volby i jejího následného stvrzení od mohučského arcibiskupa i olomouckého biskupa a také o průběhu kněžského i biskupského svěcení hovoří velmi obšírně. Zdůrazňuje nápadně, že vše bylo řádně potvrzeno a provedeno. Takto široké pojednání o průběhu volby a konsekrace nového biskupa nebylo v našem prostředí obvyklé. Letopiscova snaha vše dopodrobna vylíčit patrně pramení z rozhárané situace, ve které se české království po smrti krále Otakara ocitlo. Chtěl tak patrně zabránit tomu, aby tato volba byla někdy v budoucnu zpochybněna.¹⁷¹

Letopisec však nezůstává jen u líčení procesu volby a konsekrace. Neopomíná nám připomenout, že tak slavnostní akt nesmí být zakončen jinak než velkolepou hostinou.¹⁷² Mnoho slavnostních aktů, ať už se jedná o akty světské nebo duchovní povahy bývá ve středověku zakončeno hostinou. A na hostinách se dá krom jídla a pití předpokládat veselí, hudba a zpěv, ale i barevné stany pro šlechtu a církevní hodnostáře a hloučky ostatních lidí, kteří přišli a byli pohoštěni.

Po hostině, která uzavřela akt Tobiášovi konsekrace na post biskupa, nastal čas návratu do vlastní diecéze, která byla v době biskupovy nepřítomnosti spravována pražskou kapitulou. Tobiáš svůj episkopát nastoupil do velmi neklidné doby. Nebylo tomu dlouho, co na Moravském poli padl král Přemysl a České království se čím dál tím víc topilo v následných zmatcích, které citelně postihly samozřejmě i církve.

Tobiáše po jeho návratu z Moravy do Prahy vítalo velké množství lidu, vyšlo mu vstříc, jásalo a zpívalo písně. Jak bylo zvykem, měl nový biskup po návratu z konsekrací cesty směřovat své kroky nejprve ke svatovítskému chrámu, kde měl lidu udělit požehnání. Toto velké sročení lidu a jeho jásos nad novým biskupem však nevyvolalo u představitelů braniborské správy zrovna velké nadšení. Patrně i proto, že se nový biskup pocházející ze starobylého českého rodu nezdál být správcovské vládě příliš nakloněn. Tobiášovi a jeho

¹⁷⁰ *Tamtéž*, s. 338.

¹⁷¹ Karel HRDINA- Rudolf HOLINKA, *Příběhy krále Přemysla Otakara II.; Zlá léta po smrti krále Přemysla Otakara II. Dva současné letopisy*. Vyšehrad, Praha 1947, s. 78.

¹⁷² *Zlá léta*, FRB II, s. 339.

doprovodu byl tedy pro jistotu odepřen vstup do areálu Pražského hradu. Nesměl vstoupit do biskupského kostela a svou první mši musel odsloužit v kostele sv. Panny Marie na hoře Sion, tedy v kostele strahovského kláštera. Přístup k biskupskému kostelu pak zůstal odepřen všem i kanovníkům. Vpuštění tam byli jen ti, kteří měli důvěru braniborské správy, v jejímž čele v době nepřítomnosti Oty V. Braniborského stál braniborský biskup Gebhard (1277-1287). Po celou dobu, kdy byla situace takto napjatá, nezvonily katedrální zvony.¹⁷³

5. 2. 1. Biskup Tobiáš a jeho postoj k braniborské správě

Během období braniborské správy v Čechách však zůstal Tobiáš stále věrný královské straně a snažil se vyjednat návrat mladého následníka trůnu. Nejprve musel čelit ústrkům ze strany braniborského biskupa Gebharda, avšak v roce 1280 došlo ke změně situace. Bouřlivý vývoj v království prožívající svá zlá léta, znepokojil Rudolfa I. Habsburského, který se rozhodl proti Otovi zasáhnout z titulu ochránce královny Kunhuty. Rudolf přitáhl s vojskem do Čech, ovšem Ota Braniborský se nenechal zastrašit a Rudolfovi se postavil. Na pomoc mu přišlo vojsko z Polska, Rudolf se však svých posil nedočkal a tak dal přednost vyjednávání. Výsledkem tohoto jednání pak bylo vlastně potvrzení dosavadního stavu. Rudolf se měl stáhnout z Čech a dál držet Moravu, Čechy pak nadále zůstaly pod braniborskou správou.

Ovšem situace v českém království se stávala neúnosnou. Loupeže, přepadávání od lapků nebo vojáků, to vše bylo na denním pořádku. Atmosféru té doby si dnes jen stěží dovedeme představit, ačkoli pomoci by nám mohlo líčení Letopisce, který ve svém Vyprávění o zlých letech dění té doby podrobně popisuje.¹⁷⁴

Taková situace volala po řešení. První náznaky ke zlepšení situace se objevily v květnu roku 1281, kdy se v refektáři dominikánského kláštera u sv. Klimenta sešli předáci českých panských rodů. Na tomto setkání se část šlechty pod vedením biskupa Tobiáše zavázala, že zamezí loupežím v království, že budou lapky trestat a nikoli krýt. Panstvo se dále zavázalo, že jako potvrzení práv koruny a mladého krále navrátí nebo se vzdá všech korunních statků, které zabavilo nebo přijalo jako úděl. Dále bylo přijato i usnesení, že bez povolení braniborské správy nebudou stavěny další tvrze a ty, které byly bez jejího povolení postaveny, budou zrušeny nebo bude požádáno o dodatečné povolení.¹⁷⁵

¹⁷³J. KADLEC, *Bischof Tobias*, s.

¹⁷⁴ *Vypravování o zlých letech po smrti krále Přemysla Otakara II*, FRB II.

¹⁷⁵ V. NOVOTNÝ, *České dějiny II/1*, s. 320- 321.

Toto jednání z 20. a 21. května bylo potvrzeno listinou¹⁷⁶ a je nám pozoruhodným dokladem změny postoje české šlechty, která se velmi často snažila na královské koruně vytěžit co nejvíce nebo se jí alespoň často stavět na odpor a usilovat o co největší rozšíření svých práv. Nyní ale hledíme na šlechtu, jež se sama dobrovolně vzdává statků, které oslabené koruně vzala a navíc je ještě ochotna vydat své prostředky na obnovu pořádku a návrat přemyslovského krále. Zmatek, který zavládl po smrti krále Přemysla, mohl být zpočátku pro českou šlechtu dosti výnosný- mohla se na leckterých statcích přiživit. Ovšem pokračující chaos a neustálé rabování nejen braniborskými vojáky ale i lapky a nakonec i zoufalými hladovějícími, dovedly šlechtu k přesvědčení, že pevná vláda je mnohem lepší cestou. O tom, jakou úlohu v tomto počínu šlechty hrála i znepokojenost s tím, že král z odvěké vládnoucí dynastie je najednou držen v Braniborsku a není připuštěn k vládě, na níž měl nárok, můžeme diskutovat.

Biskup Tobiáš v čele oné skupiny šlechty, která usilovala o stabilizaci poměrů v českém království, se pustil i do jednání s Otou Braniborským o návratu mladého přemyslovského krále. Ovšem ona jednání byla zdlouhavá. Ota se snažil vytěžit co nejvíce a kladl si značné finanční nároky.¹⁷⁷ Snaha Tobiášovy strany však byla nakonec přeci jen úspěšná a 24. května 1283 mohl být mladý král slavnostně přivítán v Praze. V čele slavnostního zástupu mu vyšel vstříc pražský biskup Tobiáš.¹⁷⁸

5. 2. 2. Úloha biskupa Tobiáše po návratu krále Václava II.

Václavovi bylo v roce jeho návratu do Čech dvanáct let. Vystupoval sice s titulem „král a dědic českého království“, ovšem byl ještě příliš mladý a nezkušený, faktickou moc tedy vykonávala jakási prozatímní vláda. Vedoucí osobností byl biskup Tobiáš. Kolem něj pak bylo sdruženo několik představitelů šlechtických rodů. Jedná se především o Purkarta z Janovic, ale významnou úlohu hráli i členové rodu Markvarticů a Benešoviců a také páni z Lichtenburka. Členové této skupiny ale leckdy těžili až příliš ze svého nabytého postavení a četné odměny, jež získávali, se stávali rychle zrajícím jablkem sváru mezi nimi a méně odměňovanou nebo přehlíženou částí šlechty. Mezi těmito nespokojenci vystupují nejvíce

¹⁷⁶ RBM II, č. 138, s. 535- 536.

¹⁷⁷ O Václavově zajetí a podmínkách jeho návratu Dana DVORÁČKOVÁ - MALÁ, *Braniboři v Čechách a zajetí Václava II. Česko- braniborské vztahy ve 13. století* (dále jen Braniboři v Čechách), in: Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14. - 16. Století. Redd. Lenka BOBKOVÁ, Jana KONVIČNÁ, vyd. Albis international 2005, s. 129- 158.

¹⁷⁸ J. KADLEC, *Bischof Tobias*, s. 134.

především Vítkovci, kteří se posléze v roce 1284 dostali prostřednictvím vlivu Závíše z Falkenštejna k důležitým dvorským úřadům. Skupina kolem biskupa Tobiáše tak byla nucena přesunout se do opozice vůči skupině kolem Závíše.¹⁷⁹

Obměna těchto skupin je velmi zajímavá. Názorně ji můžeme vidět na listinách o příměří mezi nimi z roku 1284.¹⁸⁰

Skupina kolem Tobiáše z Bechyně je, jak již bylo zmíněno výše, tvořena příslušníky Markvarticů, pánů z Lichtenburka (větev Ronovců) a také Benešoviců- z nichž pocházel i čelný představitel této skupiny- biskup Tobiáš. Je pozoruhodné, že tato skupina je tvořena starobylými českými rody a které si pamatujeme již z bouřlivých let 1248-1249, kdy zástupci těchto rodů stáli na straně krále Václava I. A o třicet let později se zástupci těchto rodů opět postavili za přemyslovského krále.

Odměnou jim měly být úřady, jež obdrželi od krále, ale postupem času se do královny přízně dostal Vítkovec Závíš z Falkenštejna, který po roce 1284 své místo na výsluní královny přízně plně využil a dosud vlivné a nejpřednější rody české šlechty odsunul z jejich postů. Vnitřní situace v Čechách opět chřestila zbraněmi. Mír uzavřený v roce 1284 na dobu čtyř let tuto situaci jen oddálil, nikoli vyřešil.

Podívejme se nyní podrobněji a postavy z oněch dvou protikladných skupin- ze skupiny panstva kolem biskupa Tobiáše a na postavy ze skupiny sdružené kolem Závíše z Falkenštejna. Nejprve se zmíním o skupině, která byla dominantní před rokem 1284.

Na prvním místě by měl být jmenován Purkart z Janovic, jenž byl Tobiášovou oporou a působil již ve službách Václavova otce Přemysla. Za jeho vlády působil Purkart jako hejtman ve Štýrsku.¹⁸¹ Jméno Purkarta z Janovic pak uvádí i František Palacký ve svém Přehledu nejvyšších úředníků. Jako purkrabí na Zvíkově je uváděn mezi lety 1260- 1262 a jako nejvyšší maršálek pak v letech 1267- 1273. V roce 1283- tedy již za vlády Václava II. držel Purkart úřad nejvyššího hofmistra.¹⁸² Po nástupu Vítkovců se však musel stáhnout, ale po Závíšově pádu se jeho jméno opět objevuje. Naposledy je zmiňován jako držitel úřadu purkrabího Pražského hradu v roce 1295.¹⁸³

Zdislav z Lemberka je další postavou, která se po Václavově návratu pohybovala na královském dvoře. Pocházel z rodu Markvarticů, jehož členové byli stoupenci biskupa Tobiáše i Benešoviců. V roce 1283 zastával Zdislav z Lemberka úřad purkrabího Pražského

¹⁷⁹ V. NOVOTNÝ, *České dějiny II/1*, s. 337- 338.

¹⁸⁰ RBM II, č. 1316, č. 1317, s. 569- 570.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 113.

¹⁸² F. PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, s. 336, s. 352.

¹⁸³ D. DVOŘÁČKOVÁ - MALÁ, *Skladba pražského dvora*, s. 114

hradu, ale poté, co prostor panovnického dvora ovládl Závíš z Falkenštejna a jeho skupina, usedl na post purkrabího Pražského hradu Hroznata z Hůzic. Ani Zdislavovi bratři Jaroslav a Havel se během Závíšova působení na dvoře neuplatnili. Rod Markvarticů se musel stáhnout do pozadí, stejně jako celá skupina příznivců biskupa Tobiáše.¹⁸⁴

Další dvorský úřad v roce Václavova návratu do země zastával Sezima z Krašova, který je uváděn jako nejvyšší stolník.¹⁸⁵ Sezima patřil ke stoupencům biskupa Tobiáše a Purkarta z Janovic, po nástupu Vítkovců však jeho místo zaujal Hynek z Dubé.¹⁸⁶

Úřad nejvyššího komorníka v roce 1283 pravděpodobně držel Zdislav ze Šternberka.¹⁸⁷ V roce 1285 je pak doložen jako nejvyšší číšník a o čtyři roky později je zachycen jako pražský purkrabí.¹⁸⁸ O této postavě se také hojně zmiňuje Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně, který zachycuje především útoky Zdislava a jeho společníků na biskupské statky. Tak byla, na příklad, v dubnu 1289 napadena Příbram a okolních 13 vesnic. Kořist z tohoto nájezdu pak byla odvečena na Orlík. Tobiáš tehdy pohrozil klatbou a interdiktum, pokud by způsobené škody nebyly uhrazeny.¹⁸⁹ Zdislav se patrně k náhradě škod neměl, protože se z formulářové sbírky dozvídáme, že na něj byla uvalena klatba, která do jeho smrti nebyla odvolána. Tobiáš pak dokonce v roce 1289 zakázal všemu duchovenstvu pohřbít zesnulého Zdislava.¹⁹⁰

Další z dvorských úřadů- úřad nejvyššího číšníka zastával Beneš z Vartenberka, příslušník rodu Markvarticů.¹⁹¹ Poté co se král Václav vymanil ze svazujícího vlivu svého otčima, došlo k dalším obměnám v prostoru panovnického dvora. Nyní začal stoupat i vliv Beneše z Vartenberka, kterého Václav pověřil diplomatickou misí v Drážďanech.¹⁹²

Rok 1283 je rokem, kdy se v blízkém okolí krále pohyboval biskup Tobiáš a skupina šlechty, která v době jeho nepřítomnosti usilovala o jeho návrat. Svého cíle dosáhli a mladý král mohl být přivítán zpět v českém království. Ovšem situace se hned příštího roku měla změnit.

Na svých statcích na Opavsku pobývala stále královna Kunhuta, Václavova matka. Během let, kdy byl Václav držen v Braniborsku, se zde Kunhuta seznámila s dvorným Vítkovcem Závíšem z Falkenštejna. Ten je na jejím dvoře zachycen od roku 1280 a od roku

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 111

¹⁸⁵ F. PALACKÝ, *Přehled současný*, s. 339

¹⁸⁶ D. DVOŘÁČKOVÁ - MALÁ, *Skladba pražského dvora*, s. 116

¹⁸⁷ F. PALACKÝ, *Přehled současný*, s. 338

¹⁸⁸ D. DVOŘÁČKOVÁ - MALÁ, *Skladba pražského dvora*, s. 141, s. 144

¹⁸⁹ *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279- 1296)*, č. 29, č. 117- č. 119

¹⁹⁰ Tamtéž, č. 120- č. 122

¹⁹¹ F. PALACKÝ, *Přehled současný*, s. 339

¹⁹² D. DVOŘÁČKOVÁ - MALÁ, *Skladba pražského dvora*, s. 111

1281 působil jako purkrabí na Hradci u Opavy.¹⁹³ Jejich vztah se stal velmi intimním a Kunhuta Závišovi dokonce porodila syna Ješka. Poté co se Václav vrátil do Čech, poprosila jej Kunhuta o odpuštění. A Václav matce vyhověl a přivítal ji na svém dvoře. Kunhutě se pak podařilo získat někdy na počátku roku 1284 místo na dvoře i pro svého milence Záviše, který si dokázal získat náklonnost mladého krále.¹⁹⁴

Závišovi se záhy podařilo oné královny přízně plně využít. Navíc se oženil s Kunhutou, čímž se stal královým otčímem. Jeho místo na dvoře tím bylo skálopevně zajištěno. Zda Záviše do vztahu a následného sňatku s královnou hnala opravdová láska, či jen touha po moci, dnes již jen těžko rozsoudíme. Jisté však je, že Závišův postup jistě u některých jeho současníků vyvolal nelibost. Podle Zbraslavské kroniky si Záviš získal královnino srdce „*obelstiv ji nějakými čarokněžnickými pokusy.*“¹⁹⁵ Tato kronika reflektuje také radikální obměnu ve dvorských úřadech: „*Záviš, získav milost přátelství krále, převzal se souhlasem královniným péči o dvůr; a brzy odstranil všechny úředníky, které při něm našel, z jejich úřadů a dosazoval za ně na jednotlivá místa své přátele...*“¹⁹⁶

Sám Záviš pravděpodobně žádný úřad nezastával, dá se však předpokládat, že svůj nezanedbatelný vliv Záviš uplatňoval především skrze své postavení krále oblíbence, poté otčíma.¹⁹⁷ Záviš měl královu plnou důvěru, což nám může potvrdit listina ze září roku 1287, v níž je Záviš z Falkenštejna s Jaroslavem ze Šternberka uváděn jako rádce.¹⁹⁸

Nutno zdůraznit, že Václavův oblíbený Vítkovec uměl svého postavení patričně využít. Během čtyř let (1284 – 1288) Závišova volného působení na Václavově dvoře, se mu podařilo na posty dvorských úředníků dosadit své příbuzné nebo alespoň lidi sobě věrné.

A tak v roce 1284 obsazuje post nejvyššího komořího Závišův strýc Ojří z Lomnice, který jej bude držet až do roku 1289.¹⁹⁹

Úřad podkomořího obsadí Závišův bratr Vítek z Krumlova, který jej bude držet mezi lety 1284- 1286. Palacký jej ve svém přehledu ještě uvádí k roku 1288 jako maršálka.²⁰⁰ Vítek je dále v roce 1285 jmenován jako purkrabí hradu Hluboká a v roce 1286 jako purkrabí ve Znojmě.²⁰¹ K roku 1289 vzpomíná Vítko z Krumlova i Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně. Zde si Tobiáš stěžuje, že Vítek z Krumlova vypálil společně se syny Hroznaty

¹⁹³ Zbraslavská kronika, s. 51

¹⁹⁴ J. KADLEC, *Bischof Tobias*, s. 135

¹⁹⁵ Zbraslavská kronika, s. 51

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 53

¹⁹⁷ D. DVOŘÁČKOVÁ- MALÁ, *Skladba pražského dvora*, s. 108

¹⁹⁸ RBM II, č. 1418, s. 610 - 612.

¹⁹⁹ F. PALACKÝ, *Přehled současný*, s. 338

²⁰⁰ Tamtéž, s. 338- 339

²⁰¹ D. DVOŘÁČKOVÁ- MALÁ, *Skladba pražského dvora*, s. 109

z Hůzic Pelhřimov, ale i Týn nad Vltavou.²⁰² Vítek však nezůstal jen u plenění statků. Zajal Tobiášova bratra a odvedl jej do Budějovic. Tento koncept je J. B. Novákem zadatován na dobu po 15. srpnu 1289.²⁰³ Toto období bylo opět velmi napjaté.

Na podzim roku 1288 byl totiž Záviš z Falkenštejna zatčen, což samozřejmě vyvolalo vlnu odporu ze strany Vítkovců a jejich věrných. V té době zuřil boj o to, která ze skupin bude mít vliv na krále.

Závišova hvězda začala upadat s příjezdem Václavovy ženy Guty Habsburské do Čech. S dcerou Rudolfa Habsburského se český král oženil již v roce 1285, ovšem přáním jeho císařského tchána bylo, aby se jeho dcera nevydala do Čech hned po svatbě, ale až v červnu roku 1287. Příchod Guty a její družiny byl velmi významným faktorem. Guta těsně propojila Václava s jeho tchánem císařem Rudolfem, kterému rostoucí vliv Vítkovců rozhodně nepřidával na klidu. Rudolf podporoval biskupa Tobiáše a stranu kolem něj ne snad z čiré lásky tchána ke svému zeti, ale patrně i proto, že se mu moc nezamlouvalo, jak si Záviš na úkor jeho zetě ukrádá moc v zemi. A tak se jal podporovat stranu, která stála proti Vítkovcům, tedy především biskupa Tobiáše.²⁰⁴

Další ranou pro ambiciózního Vítkovce byla smrt královny Kunhuty. Záviš patrně cítil, že jeho pozice jsou otřeseny a hledal východisko. Zahájil tedy jednání s uherským králem o ruku jeho sestry ve snaze spříznit se tak s rodem Arpádovců. Ovšem tento krok mu spíše přihoršil, než přilepšil. Ztratil zbytek popularity i královny důvěry. Na podzim roku 1288 byl Záviš zatčen. Vítkovci však proti tomuto počínu povstali se zbraní v ruce. Během prudkých bojů trpěly především statky biskupa Tobiáše. A mezi ničiteli jeho statků byl i Vítek z Krumlova. Hněv Vítkovců jistě ještě víc zesílil, když byl Záviš v létě 1289 popraven během kárného tažení, které nařídil král Václav a které vedl Mikuláš Opavský. Posádka hradu Hluboká se odmítla vzdát, a tak byl Záviš pod jeho hradbami sťat.²⁰⁵

Vítek z Krumlova však zdaleka nebyl jediným, kdo plnil biskupské statky. Ve Formulářové sbírce biskupa Tobiáše si můžeme povšimnout celé řady biskupových stížností, proseb, ale i hrozeb klatbou. Již výše byly zmíněny nájezdy Zdislava ze Šternberka, ale řadu potíží způsobil Tobiášovi i Zbislav z Třebouně či Dětrich Švihovec. Tobiáš dokonce požadoval, aby byl soud se Zbislavem z Třebouně právě pro ony vpády a rabování na biskupských statcích.²⁰⁶

²⁰² *Formulář*, č. 235, s. 178.

²⁰³ *Tamtéž*, č. 192, s. 152.

²⁰⁴ J. KADLEC, *Bischof Tobias*, s. 136- 139

²⁰⁵ P. SOMMER- D. TŘEŠTÍK- J. ŽEMLIČKA (Edd.), *Přemyslovci*, s. 322- 324

²⁰⁶ *Formulář*, č. 191, s. 151.

A čím si Tobiáš vysloužil takovou nenávist provázenou pleněním jeho statků? Tobiáš měl jistě coby biskup nezanedbatelné postavení, ovšem zdaleka ne jen v oblastech spirituálií, významný byl i jeho vliv v oblastech světských. Byl příslušníkem jednoho z nejmocnějších českých šlechtických rodů a v období králova zajetí se postavil do čela skupiny pánů, kteří usilovali o Václavův návrat. K tomuto cíli byli zástupci předních šlechtických rodů ochotni napnout všechny své síly. V této chvíli, v roce 1281, můžeme vysledovat zásadní změnu v chování šlechty. Nyní totiž ony rody již neusilují jen o své osobní či soukromé ambice, ale spojují se v jakousi skupinu, která je ochotna vynaložit své prostředky pro obecný zájem, pro zájem království. Není jasné, zda toto úsilí probudil přímo biskup Tobiáš nebo někdo jiný, ovšem po vytvoření této skupiny se Tobiáš stal jejím čelním představitelem.²⁰⁷ A jako takový byl jistě trnem v oku jeho odpůrcům. A také proto byly biskupské statky tak častým cílem loupeživých útoků. Na časté vpády a rabování biskupských statků upozorňuje především Formulář biskupa Tobiáše.

Dalším Tobiášovým nepřítelem byl bezesporu i Hroznata z Hůžic, který od roku 1284 vystřídal v úřadu purkrabího Pražského hradu Zdislava z Lemberka. Tento úřad pak držel až do roku 1286.²⁰⁸ Hroznata z Hůžic byl oporou Vítkovců a na jejich straně zůstal i po popravě Závěše z Falkenštejna, kdy společně se Závěšovým bratrem Vítkem a svými syny Arnoštem, Budivojem a Jencem vedl odboj proti králi.²⁰⁹ Doba po popravě Závěše byla velmi výbušná. V zemi opět zavládl neklid, nikdo si nemohl být jistý, zda právě jeho vesnice či město nebude napadeno. A byly to nejčastěji biskupské statky, které byly těmito útoky postiženy. A tak se z Formulářové sbírky biskupa Tobiáše k létu 1289 dozvídáme o celé řadě přepadů jeho statků, které vedli již zmiňovaní Zbislav z Třebouně, či Zdislav ze Šternberka, pak ale také Hroznata z Hůžic, jeho synové Budivoj či Jenec, dokonce i Hroznatův zeť Ondřej z Říčan.²¹⁰

I Tobiáš však měl své stoupence. Patřili mezi ně již výše zmínění Purkart z Janovic či Zdislav z Lemberka, ale samozřejmě i příslušníci rodu Benešoviců. Byli jimi Tobiášovi bratři Čeněk z Kamenice a Milota z Dědic. Milota z Dědic se pohyboval již na dvoře krále Přemysla Otakara II. a později i na dvoře královny Kunhuty na Moravě. Avšak poté, co prostředí dvora ovládli Vítkovci, musel se Milota stáhnout a je znovu doložen až po jejich pádu.²¹¹ Mezi lety 1289- 1290 Milota vystupuje jako purkrabí Olomouce. Ve Formulářové sbírce můžeme nalézt koncept, v němž Tobiáš králi děkuje za to, že Milotu jmenoval na tento post. Ovšem

²⁰⁷ J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 325.

²⁰⁸ F. PALACKÝ, *Přehled současný*, s. 338.

²⁰⁹ D. DVOŘÁČKOVÁ- MALÁ, *Skladba pražského dvora*, s. 110.

²¹⁰ *Formulář*, č. 186- 191, č. 193, s. 146- 153.

²¹¹ D. DVOŘÁČKOVÁ - MALÁ, *Skladba pražského dvora*, s. 110

tamtéž můžeme nalézt i trpkou připomínku, že jeho druhý bratr Čeněk z Kamenice byl zajat Vítkem z Krumlova a údajně držen v těžké vazbě. Onen koncept je zadatován opět do období po 15. srpnu 1289.²¹²

Za tak vypjaté situace už musel zasáhnout král Václav. Rozhodl se, že obě strany- Tobiášovu a Vítkovu- usmíří u zemského soudu. Společně s Gutou se v listině zavázal, že Vítkovcům bude umožněna bezpečná cesta do Prahy a zpět. Ovšem tato jednání nebyla úspěšná a pustošení trvalo dál. Václav tedy podnikl trestnou výpravu do jižních Čech, jejímž výsledkem byla již výše zmíněná poprava Závíše z Falkenštejna. Za utrpené příkoří obdržel Tobiáš od krále výnos ze zkonfiskovaných statků Vítkovců. Vítek a Vok byli králem vyhoštěni ze země.²¹³

Mezi další Tobiášovi stoupence patřil bezesporu i Dobeš z Bechyně. Tento spravoval bechyňské purkrabství a po pádu Vítkovců se dostal do popředí královského dvora. V roce 1292 byl členem poselstva, které vedl Bernard z Kamence k říšským kurfiřtům za účelem projednání volby říšského krále.²¹⁴ V roce 1305 se pak jeho jméno objevuje společně s titulem maršálka.²¹⁵

V opozici proti Vítkovcům byl i Jan z Michalovic pocházející z rodu Markvarticů. Po dobu Závíšova vlivu jeho jméno nevidíme v žádném z úřadů. V roce 1289 však již drží post číšníka.²¹⁶

Další významnou postavou na dvoře Václava II. je bezesporu Hynek z Dubé. Tento pán se objevuje již v okolí Oty V. Braniborského a to v úřadě nejvyššího stolníka, který držel ještě v roce 1288. V roce 1292 můžeme jeho jméno vidět i pod úřadem hejtmana v Krakovsku. V témže roce se také účastnil poselstva, které putovalo do Frankfurtu k projednání volby nového říšského panovníka. Byl patrně velmi vlivnou osobou. V roce 1300 držel úřad hejtmana Velkopolska a mezi lety 1303- 1305 zastával úřad purkrabího Pražského hradu.²¹⁷ František Palacký ve svém Přehledu uvádí, že Hynek z Dubé zastával tento úřad mezi lety 1305- 1309.²¹⁸

²¹² *Formulář*, č. 192, s. 152.

²¹³ J. KADLEC, *Bischof Tobias*, s. 143.

²¹⁴ D. DVOŘÁČKOVÁ - MALÁ, *Skladba pražského dvora*, s. 110.

²¹⁵ F. PALACKÝ, *Přehled současný*, s. 338.

²¹⁶ Taméž, s. 339.

²¹⁷ D. DVOŘÁČKOVÁ - MALÁ, *Skladba pražského dvora*, s. 105- 106.

²¹⁸ F. PALACKÝ, *Přehled současný*, s. 338 an..

5. 3. Biskup Tobiáš jako představitel diecéze

Na královském dvoře se v době Tobiášova episkopátu nepohybovaly jen světské osoby. Byla zde i široká skupina duchovenstva. Přední místo samozřejmě zastával sám biskup. Tobiáš byl se dvorem jistě velmi spjat a to nejen jako místní nejvyšší církevní představitel, ale také jako politik.

Ačkoli po Závašově vzestupu ztratil biskup přímý vliv na mladého krále, kontakt s ním a dvorem mu nemohl odepřít. Tobiáš byl hlavou české církve, napojený byť skrze arcibiskupa v Mohuči, na papežskou kurii. A nebylo zkrátka možné, jej ze dvora vypudit tak, jak to udělal se světskými úředníky. Tobiáš stále vedl diecézi, musel tedy být s panovníkem v kontaktu. Dokládá to například založení kláštera augustiniánů- eremitů v Praze na Malé Straně, které založil panovník společně s biskupem. Kromě Tobiáše se však z řad duchovenstva mezi lety 1284- 1289 pohyboval na dvoře snad jen kancléř Petr a královští kaplani.²¹⁹

Václav si na dvůr zval mnoho duchovních, kteří nemuseli nutně zastávat nějaký úřad. Byli králi blízcí a důvěřoval jim, svěřoval jim tedy leckdy různé diplomatické úkoly nebo se na ně obracel jako na rádce, aniž by dotyčný zastával nějaký dvorský úřad.²²⁰

To je příklad třeba právě Tobiáše z Bechyně, který byl Václavovým blízkým, podobně tomu bylo i s Bernardem z Kamence. Tento klerik působil nejprve jako kancléř na dvoře vratislavského vévody Jindřicha Proba. Jeho znalost slezských poměrů přišla Václavovi jistě vhod a Bernard navíc ještě držel církevní úřad v Míšni, kam český král směřoval své mocenské ambice.²²¹

I na Tobiáše se Václav spoléhal v diplomatických jednáních. Na podzim 1292 vedl jednání s mohučským arcibiskupem ve snaze jej přimět, aby se zúčastnil korunovace Václava II. Napomáhal i Václavově politice v Polsku. Jednal s krakovským arcibiskupem Prokopem o pacifikaci Krakova.²²²

Vlivné postavení však měl na dvoře také probošt vyšehradské kapituly, který byl od roku 1225 vždy zároveň kancléřem českého království. Jednalo se o velmi důležitý post. Již v době vlády Přemysla Otakara II. začal růst vliv královské kanceláře a také se proměňoval způsob vlády. Nyní se již opíral o vydávání listin, které vyjadřovaly panovníkovu vůli. Vzrostla důvěra v písemné pořízení. Kancelář se stala důležitou součástí zemské správy.

²¹⁹ D. DVOŘÁČKOVÁ - MALÁ, *Familiars regis. Duchovenstvo na dvoře krále Václava II.*, s. 166.

²²⁰ Tamtéž, s. 165.

²²¹ Tamtéž, s. 169.

²²² J. KADLEC, *Bischof Tobias*, s. 146.

Kancléřem byl tedy oficiálně vyšehradský probošt, který však ne vždy osobně kancelář vedl. Tato činnost často připadala na některého notáře. Těch pak mohlo být několik, to podle počtu teritorií, která panovník ovládal. Taková funkce obnášela velkou zodpovědnost a samozřejmě také znalost nejen domácích, ale i zahraničních poměrů.²²³

V době, ve které se pohybujeme, zastával tento úřad probošt Petr. Proboštem byl již od roku 1266 a úřad držel až do roku 1287.²²⁴

Po Petrovi se proboštem vyšehradské kapituly stal Václavův nevlastní bratr (levoboček Přemysla Otakara II.) Jan. Který je zaznamenán s tímto titulem od roku 1290 a objevuje se tak až do roku 1296. Patrně byl Václavovým rádcem a vlivnou osobou, ovšem povinnosti královského kancléře za něj povětšinou zastával protonotář Petr. Jana v jeho úřadu později vystřídal Petr z Aspelu jenž tento úřad držel až do roku 1306.²²⁵ Petr byl nejen schopným kancléřem, ale i politikem a měl Václavovu důvěru. U papežské kurie Petr vyjednával Václavovu korunovaci, později byl pověřen jednáním s francouzským králem Filipem i s Albrechtem Habsburským.²²⁶

V prostředí královského dvora se pohybovali i královští kaplani. Těch měl Václav celkem patnáct. Patřil mezi ně i Herman, člen řádu německých rytířů a králův zповědník. Na dvůr přišel pravděpodobně s Gutou, to znamená ještě za episkopátu biskupa Tobiáše. Herman se stal patrně velmi vlivnou osobou. Z jeho úlohy zповědníka vyplývalo, že byl s králem ve velmi úzkém kontaktu. Jeho jméno také často figuruje ve svědečných řadách královských listin, což je jasný důkaz královy důvěry a z toho vyplývajícího Hermanova vlivného postavení.²²⁷

Král Václav na svém dvoře dával duchovním velký prostor. Řada duchovních se stala jeho rádci a důvěrníky a některé z nich pověřoval i vedením diplomatických jednání. Václav také podporoval církevní řády- a to především řád německých rytířů a cisterciácký řád. A právě z řad cisterciáckých opatů je možno jmenovat tři, kteří byli Václavovými důvěrníky a rádci. Jedná se o sedleckého opata Heidenreicha, valdsaského opata Dětricha a Konráda z Erfurtu, pozdějšího opata zbraslavského kláštera. Vliv cisterciáků mohl vzrůst až poté, co se Václav vymanil z vlivu Flakenštejna, ovšem jejich vliv nelze přeceňovat. Když už se Václav zbavil Závise, vládl samostatně. Měl kolem sebe sice jakousi radu, na jejíž názor se ohlížel,

²²³ J. JANÁK- Z. HLEDÍKOVÁ- J. DOBEŠ, *Dějiny správy českých zemí od počátku po současnost*, s. 51- 52.

²²⁴ F. PALACKÝ, *Přehled současný*, s. 337.

²²⁵ Tamtéž, s. 339.

²²⁶ D. DVOŘÁČKOVÁ- MALÁ, *Skladba pražského dvora*, s. 123.

²²⁷ Tamtéž, s. 126.

ovšem neposlouchal ji bezvýhradně.²²⁸ Její moc již nikdy nebyla tak velká, jakou míval biskup Tobiáš nebo po něm Záviš z Falkenštejna.

Biskup byl tedy nespornou součástí panovnického dvora, ovšem jeho povinnosti se samozřejmě vázaly i ke správě jeho diecéze- a to jak správě duchovní tak i ryze světské. Soustředme se nejprve na správu duchovních záležitostí a potřeb pražské diecéze.

Biskup i ze svého postu samozřejmě dodržoval základní kněžské povinnosti, celebroid mše, modlil se kanonické hodinky a v rytmu modliteb byl po celý den, od rána až do setmění. Ovšem část dne samozřejmě musel věnovat i vlastnímu řízení diecéze- tedy dohlížení na administrativu, která za jeho episkopátu byla již plně pod kontrolou rozvinuté biskupské kanceláře. Biskup dále poskytoval veřejná soudní a audienční slyšení.²²⁹

Pražský biskup měl dále za povinnost podporovat všechny kostely v diecézi. Letopisec však neopomíná zdůraznit, že biskup Tobiáš obzvláště podporoval Pražský kostel, *cuius sponsus et dominus est*. Tuto náklonnost Tobiáš prokázal i při svém prvním svěcení kněží v březnu roku 1281. Tehdy se podle slov Letopisce sešlo velké množství světců, takže se obřad protáhl na celý den a zcela dokončen byl až dne následujícího, kdy noví světcenci přijali svátosti oltářní. Takový obřad musel být jistě velmi náročný, ovšem Tobiáš hned druhý den sloužil další mši, kostelu i přes značné vyčerpání biskupské poklady způsobené plundrováním biskupských statků, věnoval velkou voskovici o váze 220 liber. Po této mši pak uspořádal velkou hostinu pro pražské kanovníky a pro *quibuscunque adventibus*.²³⁰

Avšak i v pozdějších letech Tobiáš prokázal náklonnost ke „svému“ kostelu, když mu věnoval drahocenné ornáty a látky na oltáře a také bohoslužebné knihy i knihy k oslavě mučedníků sv. Václava, Víta a Vojtěcha.²³¹

Pro biskupa samozřejmě platila i povinnost účastnit se synod a sněmů, které byly svolávány mohučským metropolitou a následně byl i povinen dohlížet na to, aby statuta schválená na těchto synodách byla v jeho domácí diecézi dodržována. Biskup Tobiáš se zúčastnil synody, která byla svolána v roce 1287 do Wützburgu. V domácím prostředí, tedy v prostředí pražské diecéze, se konání synod stalo poměrně běžnou záležitostí. Synody se zde konaly v pravidelných intervalech, což bylo ve středoevropském prostoru dosti neobvyklé. Vždyť i v sousední diecézi, tedy v olomouckém biskupství si synody vždy podržely charakter spíše výjimečných zasedání. Počátky synodálních zasedání u nás klade Zdeňka Hledíková do 80. let 13. století, tedy do období episkopátu biskupa Tobiáše z Bechyně. Tento fenomén

²²⁸ Tamtéž, s. 129

²²⁹ M. NODL- F. ŠMAHEL, *Člověk českého středověku*, s. 159.

²³⁰ *O zlých létech*, FRB II, 341.

²³¹ *Tamtéž*, s. 367.

může úzce souviset s celkovou situací v českém království po smrti krále Přemysla, kdy se se správcovskou vládou musela vyrovnávat šlechtická obec a duchovenstvo, které bylo touto správou a jejími vojsky značně postiženo.²³²

Synody byly nejčastěji svolávány do Prahy na svátek sv. Víta a představovaly důležitý prvek pro správu diecéze. Účastníci zde byli seznamováni s novými nařízeními i předpisy a projednávány byly i vnitřní záležitosti diecéze. Po ukončení tohoto setkání byla všechna učiněná rozhodnutí prohlášena za statuta, která se stala závaznou právní normou.²³³

Nyní se ale od problematiky duchovní správy diecéze obrátím ke správě světské. Hlavním problémem Tobiášovy světské správy diecéze bylo bezesporu časté přepadávání a drancování biskupských statků jak braniborskými posádkami, tak i šlechtickými skupinami, které se protáhlo i do doby, kdy již Václav II. seděl na královském stolci. Důležitým byl rok 1284, kdy se do největší králově přízni těšil Závíš z Falkenštejna. Tehdy došlo k razantní obměně na postech dvorských úřadů, které byly zmiňovány již výše. Ovšem taková změna jistě vyvolala napětí. To mělo být zmírněno smlouvou o příměří z května roku 1284, kdy se obě znesvářené skupiny, jak skupina kole biskupa Tobiáše, tak skupina klem Závíše z Falkenštejna, zavázaly udržet mír po dobu čtyř let.²³⁴ Ovšem během čtyř let se může ledacos změnit. A to se také stalo. Závíš z Falkenštejna ztrácel své postavení, až byl nakonec zatčen a v závěru i popraven. Ovšem to vyvolalo odpor u jeho přívrženců, kteří vzali do rukou zbraň. A nejčastějším cílem jejich odbojných výprav byly právě statky pražské biskupství.

O přepadání biskupských statků nás dosti podrobně spravuje Letopisec v jeho Vyprávění o zlých létech po smrti krále Přemysla Otakara II., ale četné zmínky můžeme najít i v konceptech tzv. Formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně.²³⁵

Proti přepadům se Tobiáš bránil pochopitelně různými výnosy o potrestání viníků, hrozbami interdiktem ale i žádostmi k panovníkovi, aby danou situaci napravil.²³⁶ Této neklidné situaci musel Tobiáš pochopitelně přizpůsobit způsob správy své diecéze.

Pražská diecéze a její statky byly roztroušeny a to značně ztěžovalo jejich obranu proti nájezdům. Tobiáš se tedy snažil statky scelit a také zabezpečit. Z letopisecké zmínky z roku 1279, která vypráví o Tobiášově slavnostní cestě na Moravu k olomouckému biskupovi Brunovi, jenž mu měl udělit kněžské svěcení, je patrné, že biskup nebyl obklopen jen

²³² Z. HLEDÍKOVÁ- J. V. POLC, *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, s. 14.

²³³ J. KADLEC, *Bischof Tobias*, s. 154.

²³⁴ RBM II, č. 1316, s. 569; č. 1317, s. 570.

²³⁵ *Vyprávění o zlých létech po smrti krále Přemysla Otakara II.* Ed. Josef EMLER, *Fontes rerum Bohemicarum II*, Praha 1874; *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279- 1296)* (dále Formulář biskupa Tobiáše), Ed. Josef Bedřich NOVÁK, Praha 1903.

²³⁶ *Formulář biskupa Tobiáše*, č. 117, s. 95; č. 187 a189, s. 147- 150, č. 193, s. 153.

kanovníky a jinými duchovními, ale měl kolem sebe i početné dvořany z řad laiků- a mezi nimi i rytíře.²³⁷ Biskup skutečně disponoval vojenskými oddíly, které využíval k obraně církevních statků. Tyto oddíly také dával k dispozici panovníkovi, pokud požádal. Postupem času se z toho stala pro biskupy povinnost.²³⁸ Biskupské statky byly také posety opevněnými hrady i tvrzemi a v oněch zlých letech se Tobiášovi podařilo vyprosít na králi povolení, aby směl i některá svá města obehnat valy a příkopy, aby je mohl lépe bránit. Jednalo se ku příkladu o města Kojetín, Příbram, Rokycany, Pelhřimov a Týn u Bechyně.²³⁹

5.4. Zhodnocení Tobiášova episkopátu

Biskup Tobiáš z Bechyně zastával svůj úřad v neklidné době. Ponejprv se musel vyrovnávat s braniborskou správou, která mu nebyla příliš nakloněna. Tobiáš ovšem dál setrval na straně mladého přemyslovského krále. A byl to právě Tobiáš, kdo se velmi zasloužil o jeho návrat do Čech. Nedlouho poté však musel on a jeho stoupenci přihlížet, kterak si králova přízeň a vliv na dvoře postupně získává Vítkovec Závíš. Po smíru roku 1284 pak musela jeho skupina odstoupit do pozadí, ovšem vypršení smluveného čtyřletého příměří se znovu přihlásila ke slovu. I nadále setrval Tobiáš věrný oné skupině šlechty, která jej provázela od samého počátku jeho episkopátu. Velkou oporu však získal i v mladé královně Gutě, která se, stejně jako její habsburský otec a bratr, stavila proti oblíbenci českého krále. Po Závíšově popravě vnitřní situace českého království znovu chřestila zbraněmi, jejichž ostří nejvíce poranilo právě statky pražského biskupství. Přes všechny nesnáze vyhrocené vnitřní situace českého království, na jejichž uklidnění se Tobiáš angažoval, našel i dostatek schopností udržet jak duchovní, tak světskou správu své diecéze na patřičné úrovni.

²³⁷ Viz poznámka č. 20, s. 4.

²³⁸ Z. HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, s. 18.

²³⁹ J. KADLEC, *Bischof Tobias*, s. 144.

6. Závěrečné shrnutí

V předkládané práci jsem se pokusila shrnout výsledky mého studia pramenů a literatury k tématu biskupů pražské diecéze přibližně v období od poloviny 13. století do jeho konce.

Na úvodní stránce se skví název Kariéry biskupů 13. století, nešlo mi však jen o ně. Nešlo mi jen o vypočítání jednotlivých příček v církevní hierarchii, jichž biskupové Mikuláš, Jan a Tobiáš dosáhli. Cílem mého studia a práce bylo tyto postavy v jejich úřadech zasadit do širších souvislostí politické i společenské roviny a vidět je jako skutečné osobnosti. Vysledování jejich kariérního postupu mělo mi být prostředkem pro poznání hlubších souvislostí žité skutečnosti tohoto období a také pro poznání možnosti kariérního postupu v souvislosti se sociálním původem.

Tři biskupové, tři muži z různých rodů. Mikuláš z vesnice pod Petřínem, Jan z rodu nižší šlechty, Tobiáš z rodu šlechty vyšší. Všichni tři, ať již z jakéhokoli rodu dosáhli na v české zemské církevní hierarchii nejvyššího postu. Jaké k němu měli předpoklady?

Mikuláš byl sice nízkého rodu, jak poznamenává kronikář František Pražský,²⁴⁰ a jako takový by se na vyšší posty ve světské sféře prosazoval těžko. Církev se však před lidmi bez šlechtického původu neuzavírala a naopak nabízela šanci na lepší postavení. Tyto šance vzrostly především ve 13. století, kdy se církev emancipovala a stále více upevňovala svou organizační strukturu a stávala se také pozemkový vlastníkem. Tento vývoj přirozeně vyústil v potřebu odpovídajícího správního aparátu, který by obstarával zlistinění transakcí či evidenci.²⁴¹

Avšak růst církevní organizace se nevyznačoval pouze nárůstem diplomatického materiálu. Hustá síť církevních institucí ji mnohem víc přiblížila lidem a stále více zasahovala do jejich každodenního života. Postupem času církev prodchnula život středověkého člověka.

K většímu počtu center církevní správy i pro její rostoucí agendu potřebovala tato svatá instituce samozřejmě stále více kvalifikovaných činitelů. Klerici tedy zastávali nejen duchovní funkce ale i funkce ve světské správě. Často byli žádáni i u královských nebo šlechtických dvorů coby kancléři či notáři. Zvýšená potřeba „personálu“ také otevírala

²⁴⁰ *Chonica Francisci Pragensis*, FRB. Series nova, tomus I, s. 6.

²⁴¹ R. NOVÝ, *Listiny pražských biskupů*, s. 52.

přístup do duchovního stavu (a tím i k šanci na lepší materiální postavení) i pro příslušníky nižších společenských vrstev.²⁴² Církevní organizace tedy byla otevřená i Mikulášovi z Újezda pod Petřínem. Vzhledem k tomu, že se propracoval až na biskupský stolec, mohlo by se zdát, že byla církev velmi otevřenou institucí bez předsudků. To však nelze říci. Církev sice nabízela možnost uplatnění i pro lidi z nižších společenských vrstev, stále však byl Mikuláš na biskupském stolci spíše výjimkou. Většina biskupů českého 13. století pocházela ze středně situovaných šlechtických rodů.²⁴³ Zde lze poukázat na Jana III. z Dražic, jehož rod byl středně situovaný a řada jeho členů spjata jak s církevní kariérou, tak se službou králi.²⁴⁴

Určitou výjimkou je tedy také biskup Tobiáš z Bechyně. Tak jako bylo obvyklé, že biskupský stolec neobsazovali lidé pocházející z nižších příček společenského žebříčku, tak nebylo obvyklé, aby byl stolec obsazován lidmi z opačného konce zmiňovaného žebříčku.²⁴⁵

Předpokládám, že volby biskupů byly do značné míry ovlivněny i politickým klimatem doby. Když pražská kapitula volila Mikuláše, planul právě spor mezi říšským císařem a papežskou kurií, přičemž obě strany hledali spojence pro svou věc. A jak známo a v příslušné kapitole o Mikulášovi uvedeno, papež se nezdráhal do voleb zemských biskupů zasahovat a vybírat si jemu vyhovující kandidáty. Zpočátku mohl být papež přesvědčen, že bude Mikuláš vhodným kandidátem, čemuž by nasvědčovala i skutečnost, že v Římě Mikuláše sám pomazal.²⁴⁶

Pro Jana III. je zase příznačné místo jeho vysvěcení na biskupa. Když mohučský metropolita schválil volbu kapituly, pověřil biskupa Bruna, aby Janovi udělil svěcení. Jan se pro něj musel vydat do Vídně, kde tehdy sídlil dvůr krále Přemysla Otakara II., jehož byl Bruno a posléze i Jan sám, nedílnou součástí. Jan se vskutku stal věrným stoupencem krále. Tedy měl k přemyslovskému králi jasný vztah, což se nedá říci o Mikuláši z Újezda, který se proti králi Václavovi I. postavil v době Přemyslova povstání a ačkoli se v jeho průběhu přidal nakonec na stranu starého krále, přesto se patrně netěšil jeho důvěře. Důkazem mohou být svědečné řady listin, v nichž Mikuláš téměř nefiguruje. To však platí pro většinu duchovních. V panovnických litinách Václava I. se jich objevuje pomálu.²⁴⁷

²⁴² M. BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (3)*, s. 109.

²⁴³ M. NODL- F. ŠMAHEL, *Člověk českého středověku*, s. 153.

²⁴⁴ Viz 3. kapitola této práce.

²⁴⁵ Viz poznámka č. 239.

²⁴⁶ *Letopisy české*, FRB II, s. 285.

²⁴⁷ M. SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, s. 31.

Vztah biskupa Tobiáše a koneckonců i jeho volba taktéž souvisí se širšími politickými souvislostmi. Tobiáš byl zvolen v bouřlivé době po smrti krále Přemysla Otakara II., kdy odpovědnost za dění v zemi přešla šlechtická obec. A Tobiáš byl členem jednoho z těchto rodů.²⁴⁸ Jeho vztah k přemyslovskému panovníkovi byl, jak již výše několikrát zdůrazněno, velmi dobrý, ovšem od Jana se přeci jen poněkud odlišoval. Pro Tobiáše je charakteristická snaha zasahovat do běhu veřejných záležitostí, ovlivňovat je a řídit. Z. Hledíková to přičítá Tobiášově panské morálce, kterou si s sebou na svůj post, coby člen předního českého rodu, přinesl.²⁴⁹

Možnosti těchto biskupů tedy evidentně překračovaly hranice duchovní správy země a aktivně se podíleli i na utváření vnitřních poměrů Českého království, nejzřetelněji je to vidět na biskupu Tobiáši z Bechyně. Avšak právě po jeho smrti si tehdy již silný král Václav II. nárokoval vybrat jeho nástupce. Usiloval o to, aby se novým pražským biskupem stal jeho nevlastní bratr Jan, ten však jako levoboček potřeboval nejprve papežský dispens. Jej se však nedočkal. Zemřel dřív, než mu byl udělen a na postu biskupa setrval Řehoř z Waldeka. Po Tobiášově smrti samostatná veřejná role biskupů postupně slábla.

²⁴⁸ M. NODL- F. ŠMAHEL, *Člověk českého středověku*, s. 153.

²⁴⁹ Z. HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, s. 17.

Seznam pramenů a literatury:

Prameny:

Codex diplomaticus et epistolarius Regni Bohemiae II. Ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1912, č. 303, s. 301- 302, č. 331, s. 337- 340.

Codex diplomaticus et epistolarius Regni Bohemiae III/1. Ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1942, č. 51, s. 51- 52, č. 70, s. 74- 75, č. 172, s. 212- 213.

Codex diplomaticus et epistolarius Regni Bohemiae III/2. Edd. Gustav FRIEDRICH- Zdeněk KRISTEN, Praha 1962, č. 196, s. 250- 252.

Codex diplomaticus et epistolarius Regni Bohemiae IV/1. Edd. Jindřich ŠEBÁNEK- Sáša DUŠKOVÁ, Praha 1962, č. 92, s. 184, č. 191, s. 350- 351, č. 245, s. 422- 423.

Codex diplomaticus et epistolarius Regni Bohemiae V/1. Edd. Jindřich ŠEBÁNEK- Sáša DUŠKOVÁ, Praha 1974, č. 118, s. 195, č. 277, s. 413- 414.

Codex diplomaticus et epistolarius Regni Bohemiae V/2. Edd. Jindřich ŠEBÁNEK- Sáša DUŠKOVÁ, Praha 1981, č. 778, s. 451- 453, č. 834, s. 536- 538.

Codex diplomaticus et epistolarius Regni Bohemiae V/3. Edd. Jindřich ŠEBÁNEK- Sáša DUŠKOVÁ, Praha 1982, č. 1444, s. 293, č. 1488, s. 316, č. 1489, s. 317.

Druhé pokračování Kosmovo. Ed. Josef EMLER, Fontes rerum bohemicarum II, Praha 1874.

Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279- 1296), Ed. Jan Bedřich NOVÁK, Praha 1903, č. 29, s. 26- 27; č. 117- č. 119, s. 95- 97; č. 120- č. 122, s. 98- 99; č. 186- 193, s. 146- 153; č. 235, s. 178- 179.

Chronica Francisci Pragensis. Ed. Jana ZACHOVÁ, Fontes rerum Bohemicarum. Series nova, tomus I. Prameny dějin českých. Nová řada I. díl, Praha 1997.

Chronicon Aulae Regiae. Zbraslavská kronika. Ed. Zdeněk FIALA, překlad František HEŘMANSKÝ, Svoboda, Praha 1975.

Chronicon Aulae regiae. Ed. Josef EMLER, Fontes rerum Bohemicarum IV, Praha 1884.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I, Ed. Karel Jaromír ERBEN, Praha 1855.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II, Ed. Josef EMLER, Praha 1882.

Rýmovaná kronika česká. Ed. Josef EMLER, *Fontes rerum Bohemicarum III*, Praha 1882.

Literatura:

Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (3) v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, Academia, Praha 1995.

Michal DRAGON, *Den všední, den sváteční a politika přemyslovských Čech*, in: MHB 4, Praha 1995, s. 47- 67.

František DVORSKÝ, *O starožitném rodě Benešoviců. O Benešovicích- vyjímaje rod pánů z Kravař. Část 1.*, nákladem Muzejního spolku, Brno 1907.

Dana DVOŘÁČKOVÁ - MALÁ, *Braniboři v Čechách a zajetí Václava II. Česko-braniborské vztahy ve 13. století*, in: *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14. - 16. Století*. Redd. Lenka BOBKOVÁ, Jana KONVIČNÁ, vyd. Albis international 2005, s. 129-158.

Dana DVOŘÁČKOVÁ - MALÁ, *Familiares regis. Duchovenstvo na dvoře krále Václava II.*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, NLN, Praha 2007, 165- 176.

Dana DVOŘÁČKOVÁ- MALÁ, *K modelu středověkého panovnického dvora jako sociálního systému*, ČČH 107, 2009, č. 2, s. 309- 335.

Dana DVOŘÁČKOVÁ - MALÁ, *Skladba pražského dvora*, in: MHB 9, Praha 2003, s. 97- 163.

Lukáš FÜHRER, *Originály listin pražského biskupa Tobiáše z Bechyně*, nepublikovaná bakalářská práce obhájena na Masarykově univerzitě v Brně, Brno 2007.

Erwin GATZ (Hrsg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, Berlin 2001

Ivan HLAVÁČEK, *Poznámky k itinerářům a mobilitě pražských a olomouckých biskupů konce 13. století*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*. Edd. E. Doležalová, R. Šimůnek, NLN, s.r.o., Praha 2007, s. 209- 218.

- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, Karolinum, Praha 1992.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ- Jaroslav V. POLC, *Pražské synody a koncily předhusitské doby* (dále *Pražské synody*), Karolinum, Praha 2002.
- Karel HRDINA- Rudolf HOLINKA, *Příběhy krále Přemysla Otakara II.; Zlá léta po smrti krále Přemysla Otakara II. Dva současné letopisy*. Vyšehrad, Praha 1947.
- Václav CHALOUPECKÝ, *Jan IV. z Dražic, poslední biskup pražský. Studie kulturně historická*, zvláštní otisk z Časopisu společnosti přátel starožitností českých, roč. XVI., Praha 1908.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II. Král český a polský*, Vyšehrad, Praha 2007.
- Libor JAN, *Deset „purkrabích“ na dvoře Přemysla Otakara II.*, in: *Dvory a rezidence II*. Edd. D. Dvořáčková- Malá, J. Zelenka, *Historický ústav*, Praha 2008, s. 81- 90.
- Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Matice moravská, Brno 2006.
- Jan JANÁK- Zdeňka HLEDÍKOVÁ- Jan DOBEŠ, *Dějiny správy českých zemí od počátku po současnost*, NLN, Praha 2005.
- Jaroslav KADLEC, *Bischof Tobias und die Prager Diözese während seiner Regierungszeit (1278- 1296). Sonderndruck aus Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg. Band 6*, Regensburg 1972.
- Martin NODL- František ŠMAHEL edd., *Člověk českého středověku*, Argo, Praha 2002.
- Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/3, Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197- 1253)*, Jan Laichter, Praha 1928.
- Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/4. Rozmach moci za Přemysla II. Otakara (1253- 1271)*, Jan Laichter, Praha 1937.
- František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: *Dílo Františka Palackého I*, nakladatelství L. Mazáč, Praha 1941, s. 321- 417.
- Rostislav NOVÝ, *Listiny pražských biskupů XI.- XIV. století*, in: *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 5*, Praha 1960.
- August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 8, Rakovnicko a Slánsko*. Argo, Praha 1996.
- August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 10, Boleslavsko*, Argo, Praha 1997.

Petr SOMMER- Dušan TŘEŠTÍK- Josef ŽEMLIČKA (Eds.), *Přemyslovci*, Ve spolupráci s Pavlínou Maškovou a Robertem Novotným, NLN, Praha 2009.

Miloslav SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, in: Sborník archivních prací I, roč. XLV, vydává Sekce archivní správy MV ČR, odbor vydavatelství a tisku MV ČR, Praha 1995, s. 3- 40.

Josef ŠUSTA, *České dějiny II/1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Jan Laichter, Praha 1935.

Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy I*, Praha 1885.

Josef ŽEMLIČKA, *Děkan Vít, hodnostář a dobrodinec pražské kapituly. Sonda do života významné kulturní osobnosti 13. století*, in: Facta probant homines. Sborník prací k příležitosti životního jubilea profesorky Zdeňky Hledíkové, Scriptorium, Praha 1998, s. 549- 569.

Josef ŽEMLIČKA, *Odboj královny Přemysla v letech 1248- 1249 a jeho sociální zázemí*, in: ČSČH 33, 1985, s. 564- 586.

Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských (1198- 1253). Proměna státu a společnosti*, NLN, Praha 2002.

Josef ŽEMLIČKA, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*, NLN, Praha 2005.

Josef ŽEMLIČKA, *Století posledních Přemyslovců*, Melantrich, Praha 1998.

